

Vítejte v nanosvětě

J. Leitner

Ústav inženýrství pevných látek

VŠCHT Praha

1. Úvod

- Fenomén „nano“
- Nanostruktury v přírodě
- Nanotechnologie a nanomateriály (trocha historie)

2. „Nano“ současnost

- „Nano“ není revoluce ale evoluce
- Co všechno je „nano“
- Jak lze „nano“ vyrobit
- Jak lze „nano“ zkoumat

3. Proč je „nano“ jiné

- Vliv velkého povrchu (počtu povrchových atomů)
- Vliv malého objemu (počtu všech atomů)

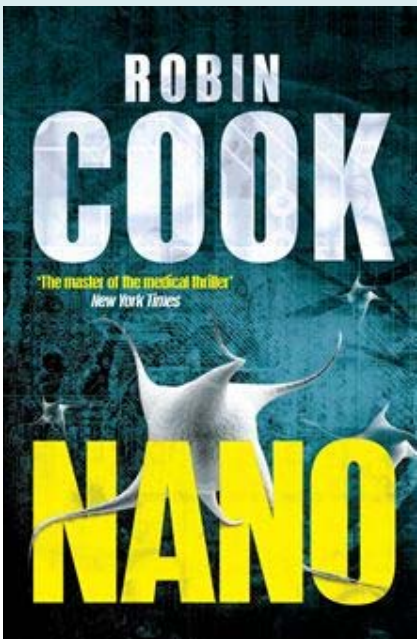
4. K čemu je „nano“ dobré

- Nanokatalýza
- Nanomedicína
- Nanoelektronika

5. „Nano“ (ne)bezpečnost

- Jak se nanomateriály dostávají do životního prostředí
- Jak jsou nanomateriály škodlivé

1886: Benz patentoval Motorwagen 1 (motorová tříkolka)

1913: Ford otevřel první linku na výrobu automobilů

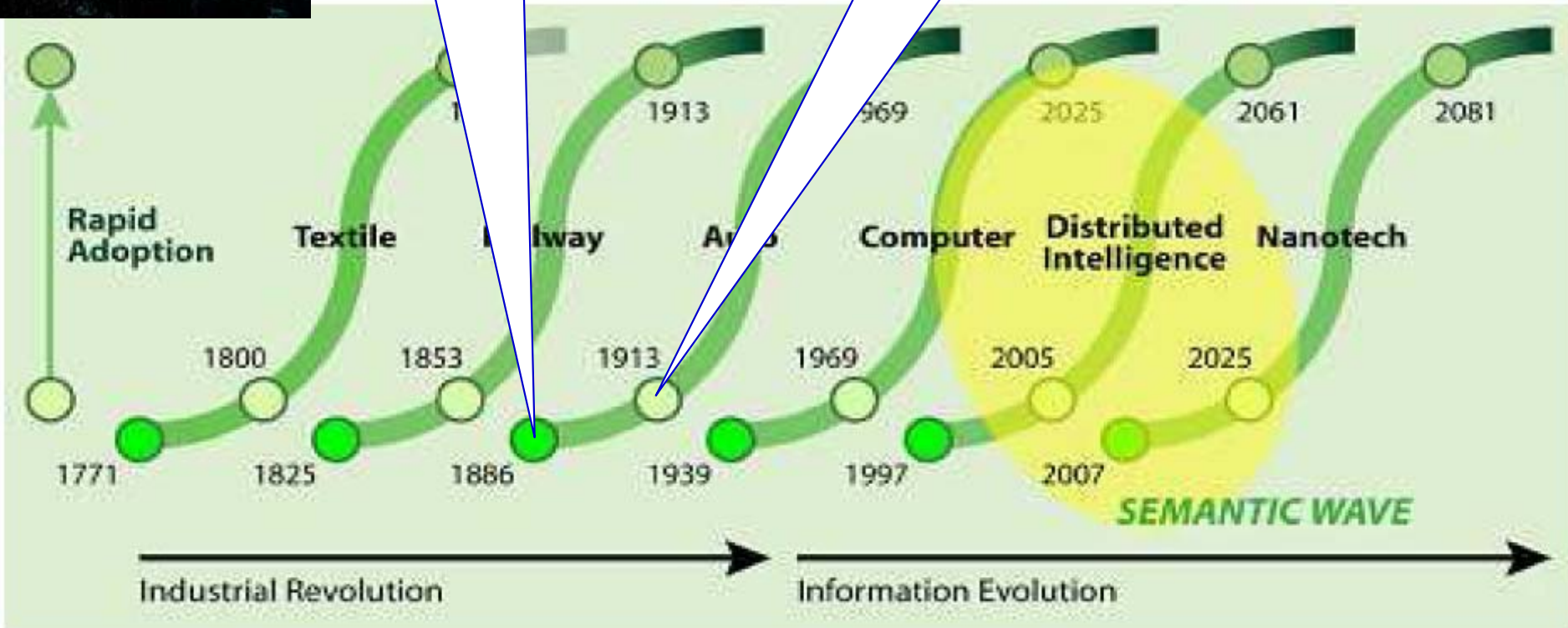

Figure 1. Semantic Wave (Source: Norman Poire, Merrill Lynch, 2006)

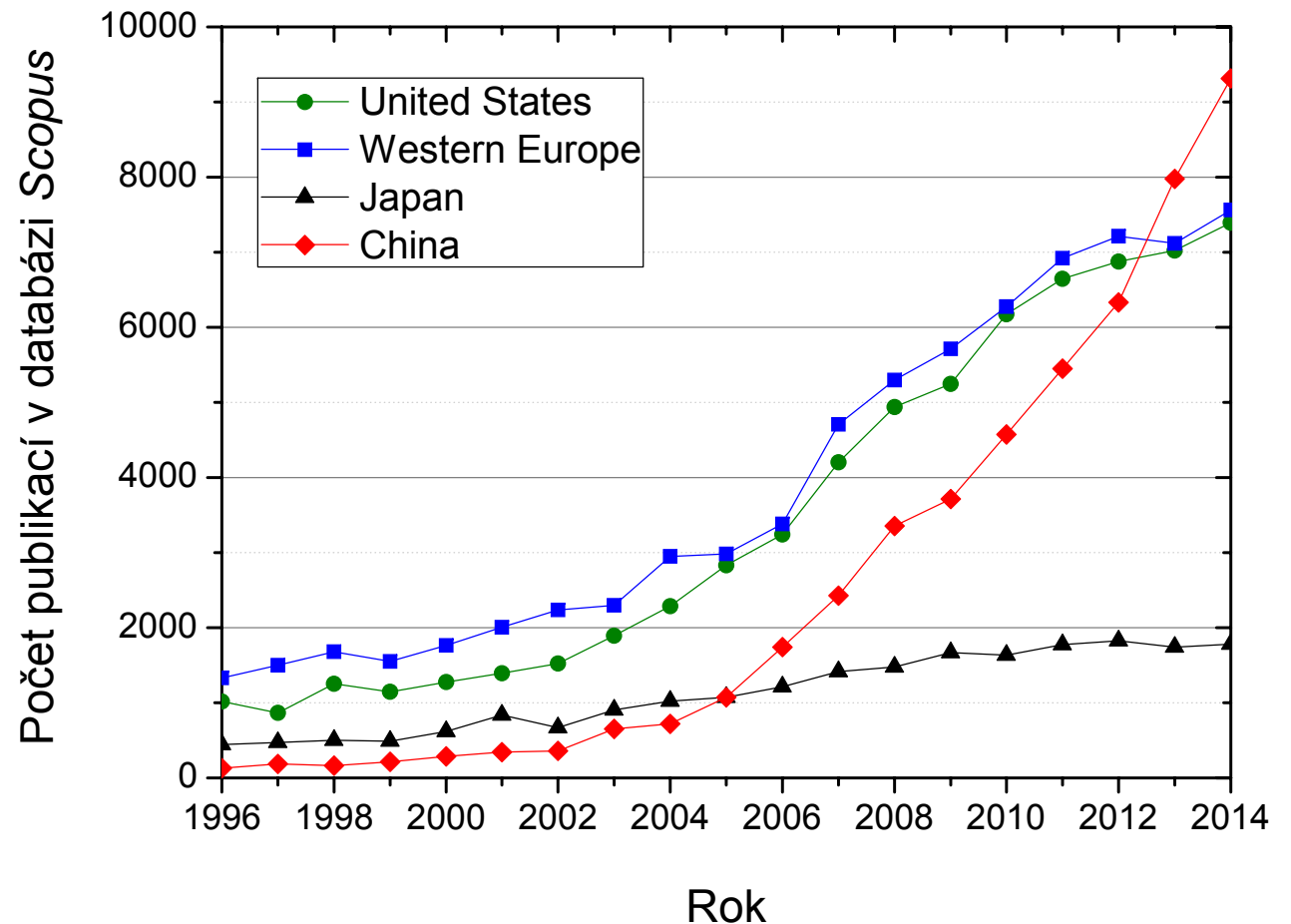
Databáze *Scopus*

Nanoscience and Nanotechnology

1996-2014

svět: 328808 (USA, Čína, Japonsko, Německo)

ČR: 1622 (31/142 zemí)

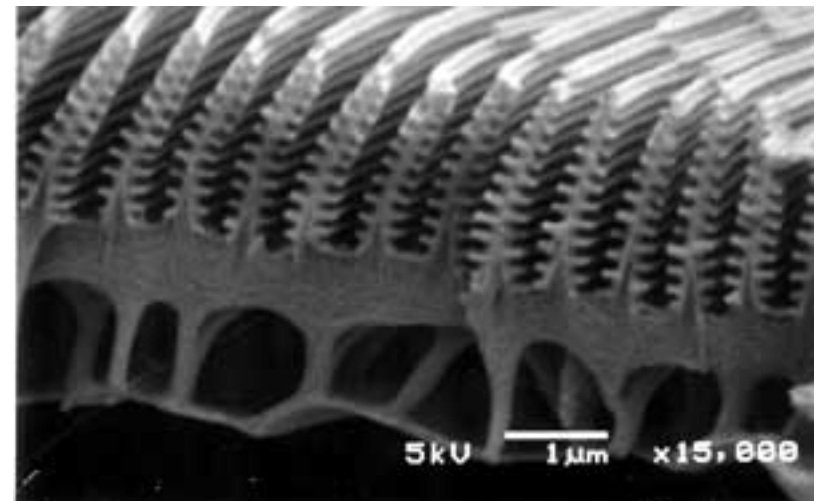
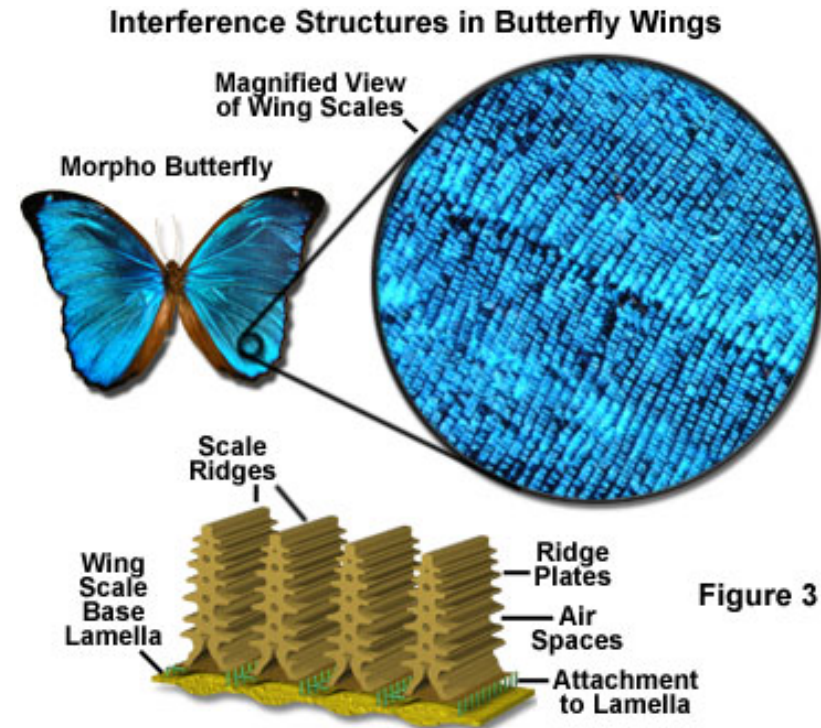

Morpho didius

Structural colours

Barevný vjem je dán interakcí (interference, lom, difrakce) viditelného světla (400-800 nm) a strukturovaného povrchu (200 nm). V mnoha případech je tento vjem závislý na úhlu, pod kterým objekt pozorujeme (iridescence, goniochromismus)

Lykurgův pohár (4. stol.)
nanočástice Au a Ag

Šavle z damascénské
oceli (13.-18. stol.)
uhlíkové nanotrubičky
a vlákna z cementitu Fe_3C

Elektronika	Paměťová média (oxidy, FePt, ...) Si komponenty, polymery QDs (ZnS, CdSe), lasery, biosenzory
Medicína Farmacie	Lékařská diagnostika (kontrastní media pro MR – magnetické částice Fe_3O_4 , $\gamma\text{-Fe}_2\text{O}_3$ nebo Pt-Fe, pro XRCT – Au, Ta_2O_5 , fluorescenční značky - QDs) Cílený transport léčiv (funkcionalizované CNT a fullereny, polymerní NP) Nanostrukturované biomateriály, nanomembrány pro dialýzu
Chemický průmysl	Katalyzátory a fotokatalyzátory Nanostrukturovaný uhlík Pigmenty, ferrofluidy
Energetika	Li-iontové akumulátory (LiCoO_2 , LiMn_2O_4 , $\text{Li}_4\text{Ti}_5\text{O}_{12}$, ...) Fotovoltaika (ZnO , TiO_2) Materiály pro akumulaci vodíku (hydridy, C-nanostruktury)
Auto. průmysl	Katalyzátory výfukových plynů Barvy a laky, ochranné povlaky Saze a ZnO při výrobě pneumatik
Ostatní	Textilní nanovlákná, antibakteriální úprava textilií Kosmetika (deodoranty, antiperspiranty, prostředky na opalování) Nanomembrány pro čištění odpadních vod, Fe-NP pro čištění odpadních vod

„Nano“ současnost ...

NanoSilver
Antifungal,
Sterilization
99.9%

jen umýt nestačí

Automyčka Express

SÚL ❄️

Právě teď ušetříte 1195 Kč

AKCE 1195 Kč

VOSKOVÁNÍ NANO TECHNOLOGIÍ ZDARMA

K PROGRAMU 5. EXCLUSIVE NYNÍ DOSTANETE PROGRAM 7. HITECH ZDARMA

www.automycka.cz

„Nano“ není revoluce, ale evoluce

Cílené kroky v oblasti nanomateriálů a nanotechnologií

- 1857 - Příprava koloidních částic Au (M. Faraday)
- 1871 - Kelvinova rovnice (tenze par nad zakřiveným rozhraním)
- 1909 - Snížení teploty tání nanočástic (teoretické odvození P. Pawlow)
- 1931 - Sestrojen první elektronový mikroskop (M. Knoll, E. Ruska)
- 1950 - Navržen postup přípravy koloidních suspenzí nanočástic (V. LaMer, R. Dinegar)
- 1954 - Snížení teploty tání nanočástic (experimentální potvrzení M. Takagi)
- 1959 - Přednáška R. Feynmana (CIT) o nanotechnologiích
- 1981 - Sestrojen první skenovací tunelový mikroskop (G. Binning, H. Rohrer)
Připraveny QD ve skleněné matici (A. Ekimov)
- 1985 - Objev fullerenu (R. Smalley, H. Kroto, R. Curl)
Připravena koloidní suspenze QD (L. Brus)
- 1991 - Připraveny uhlíkové nanotrubky (S. Iijima)
- 2000 - Nanomateriály a nanotechnologie v předmětech běžného života (spotřební zboží a služby)
- 2007 - Viz “semantic wave“ nanotech

Nanomateriály a nanotechnologie

Individuální nanoobjekty (jeden z rozměrů v rozmezí 1-100 nm)

0D - nanočástice (různý tvar/struktura, chemické složení, funkcionalizace)

1D - nanovlákná, nanopásky, nanotyčky, nanotrubky, ...

2D - nanovrstvy

Kompaktní nanostrukturované materiály

Nanokrystalické materiály

Nanokompozity

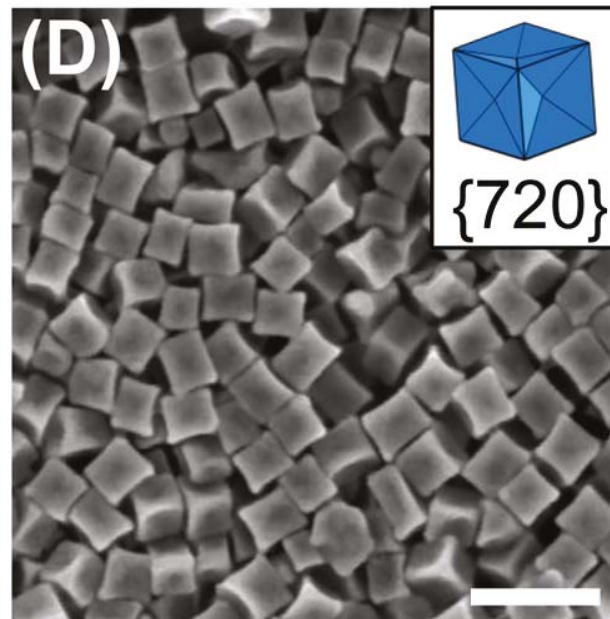
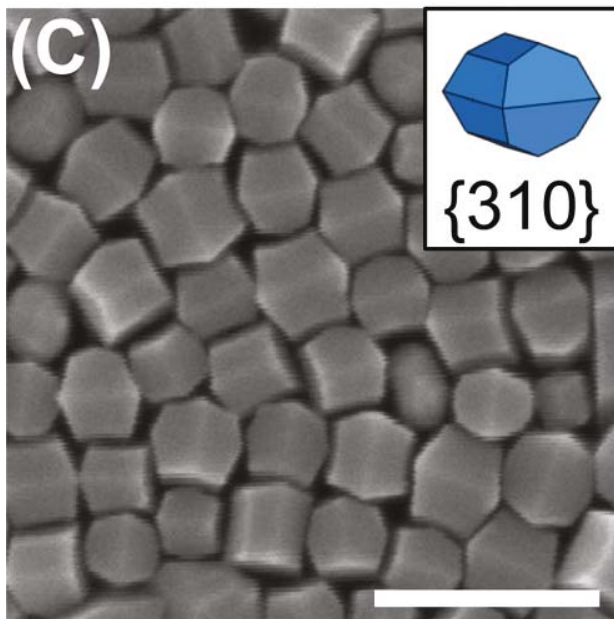
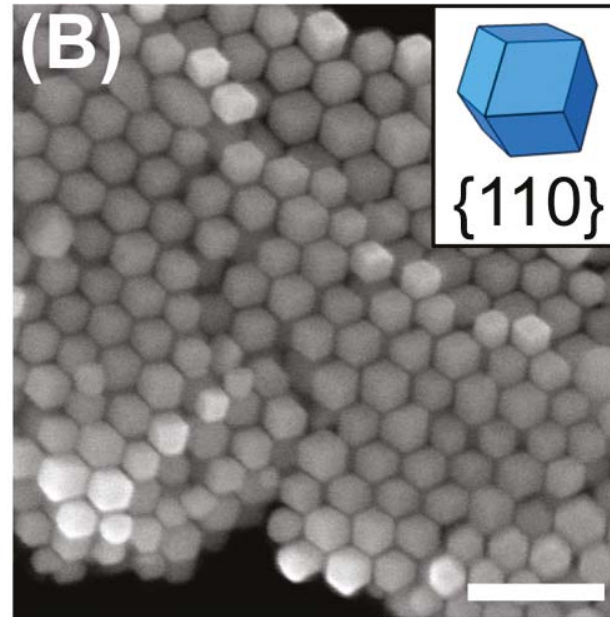
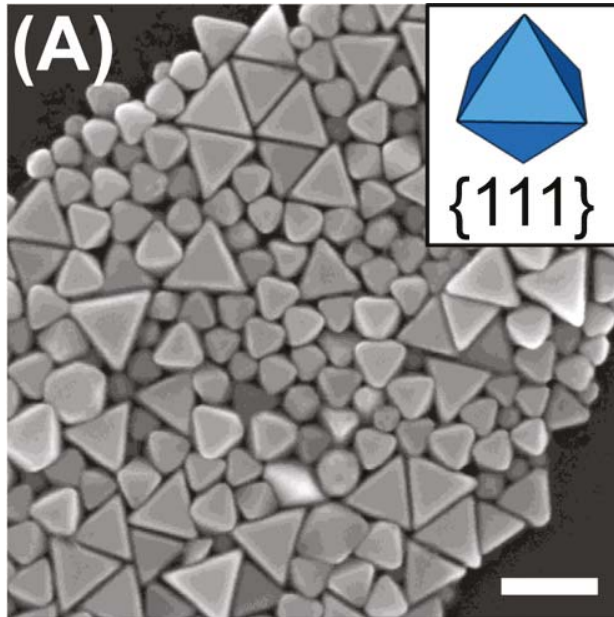
Nanoporézní materiály

Nanotechnologie

Postupy (technologie), kterými jsou cíleně vytvářeny, modifikovány nebo charakterizovány objekty s rozměry 1-100 nm, které mají nové vlastnosti vyplývající z jejich rozměrů a tvarů.

Manipulace na atomární/molekulární úrovni.

„Nano“ současnost ...

NANO LETTERS

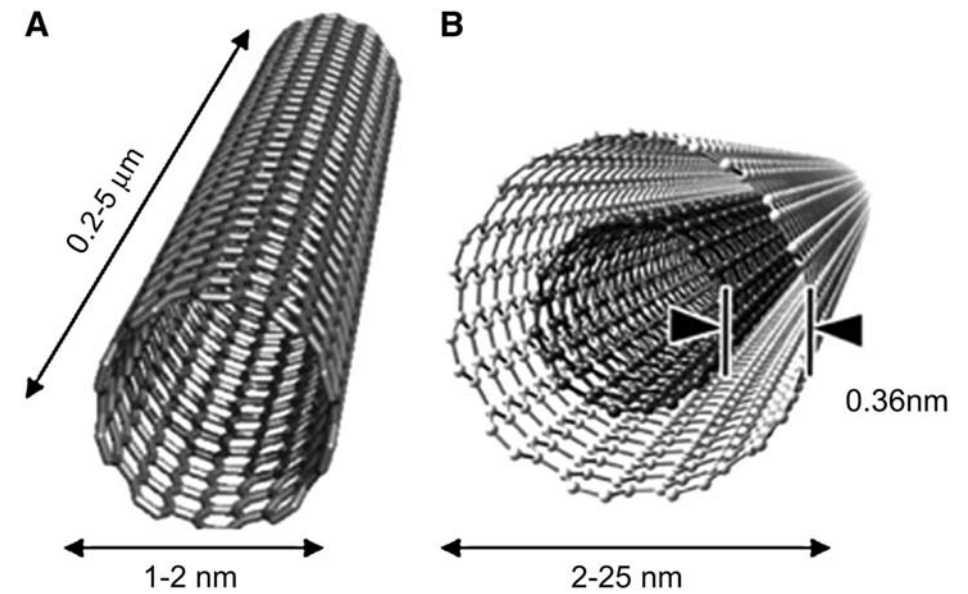
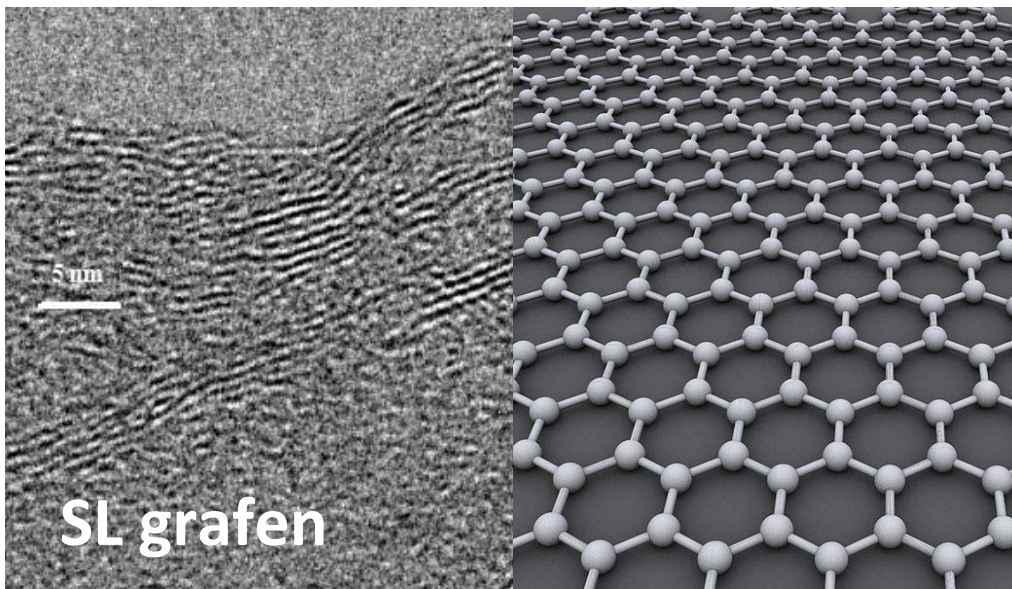
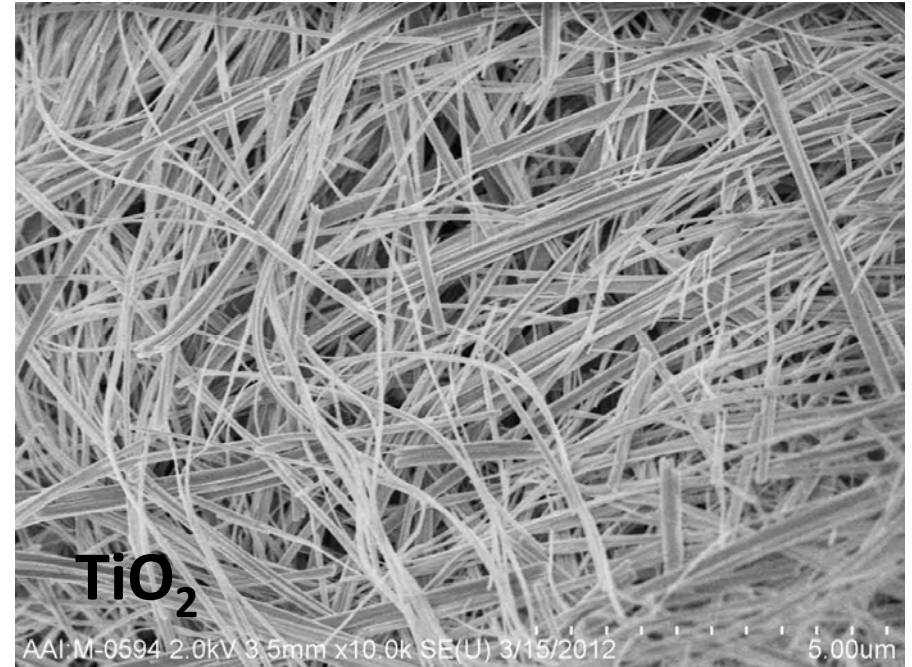
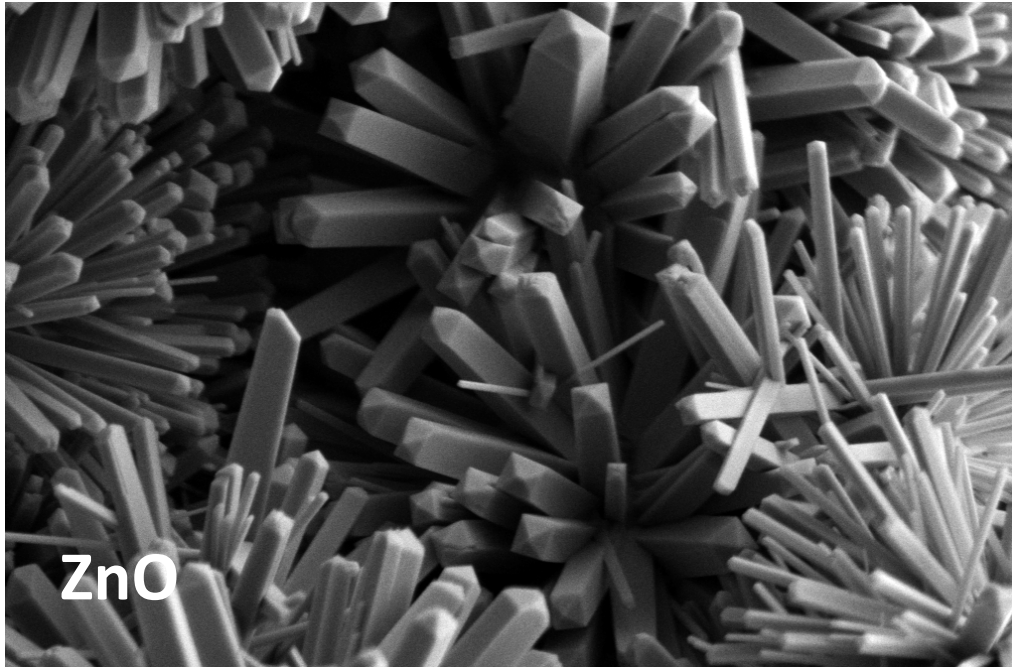
pubs.acs.org/NanoLett

Shape Control of Gold Nanoparticles by Silver Underpotential Deposition

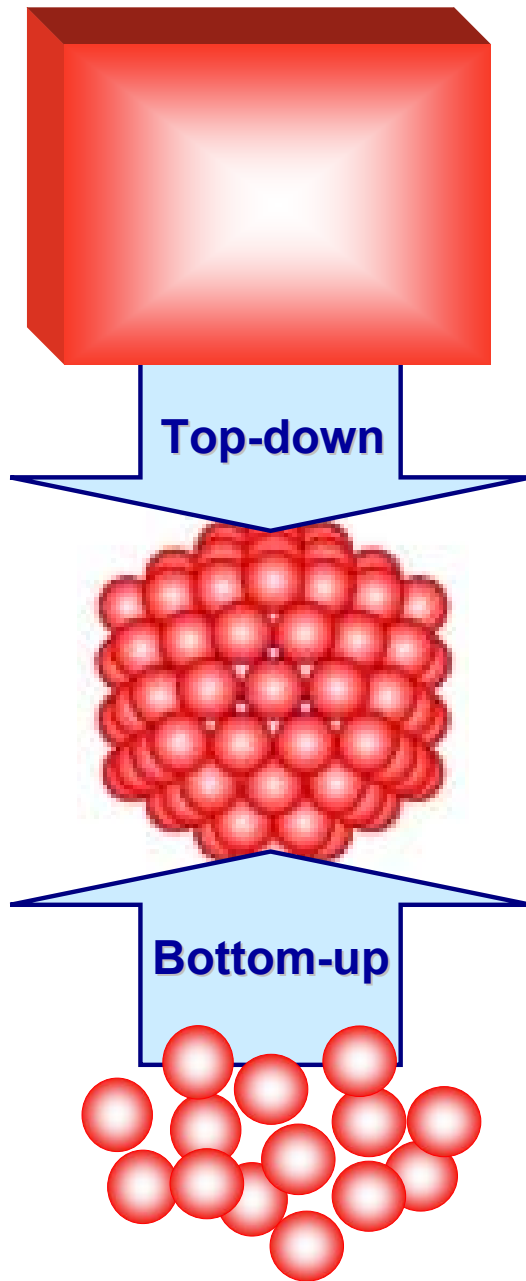
Michelle L. Personick, Mark R. Langille, Jian Zhang, and Chad A. Mirkin*

Department of Chemistry and International Institute for Nanotechnology, Northwestern University, 2145 Sheridan Road, Evanston, Illinois 60208, United States

„Nano“ současnost ...

Jak lze „nano“ vyrobit ...

Top-down

Mechanické dělení (mletí, ...)

Termické metody (napařování, naprašování, laserová ablace, pyrolýza, spalování, ...)

Chemické a elektrochemické metody (leptání, anodická oxidace, ...)

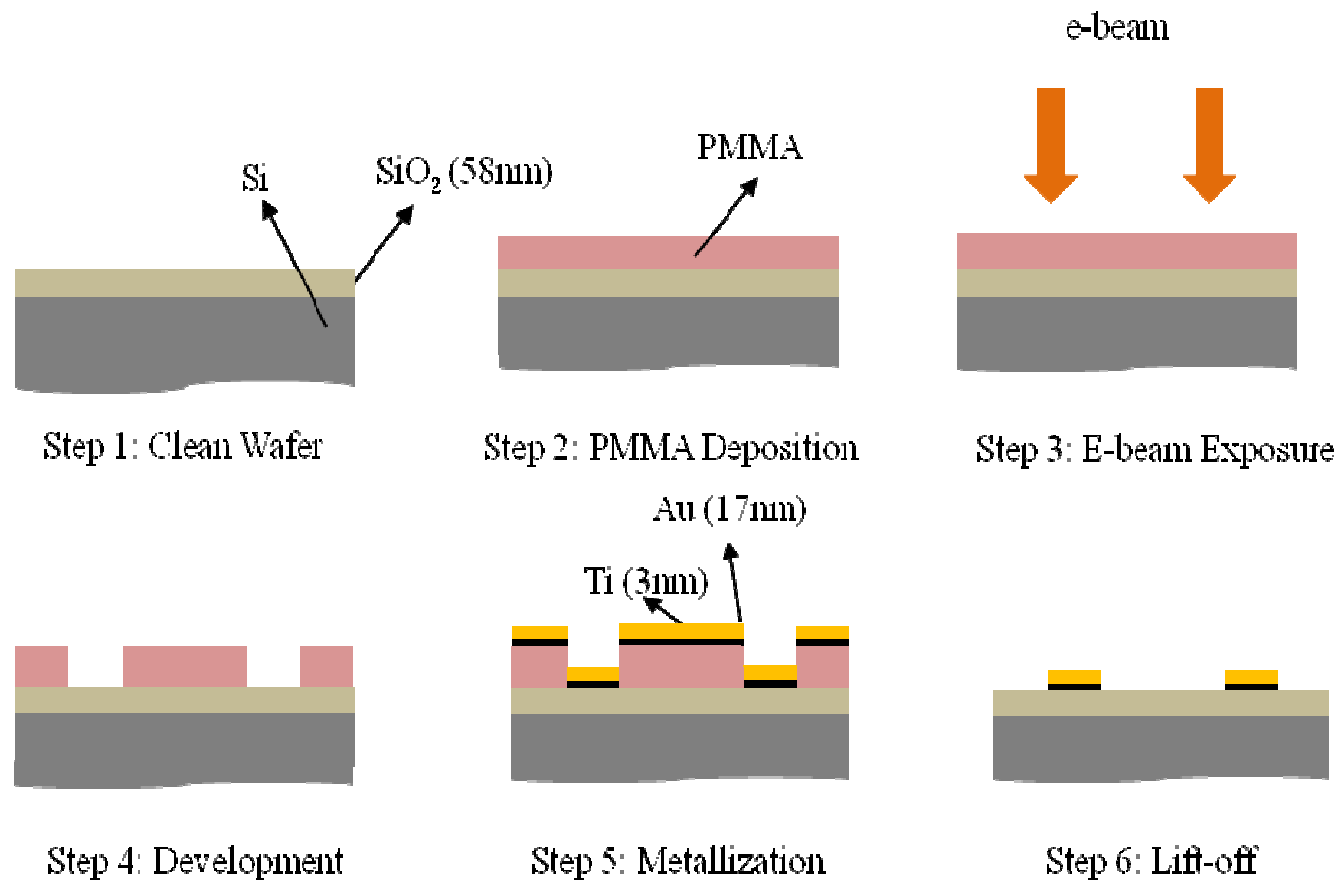
Litografie (UVL, XRL, EBL, ...)

Bottom-up

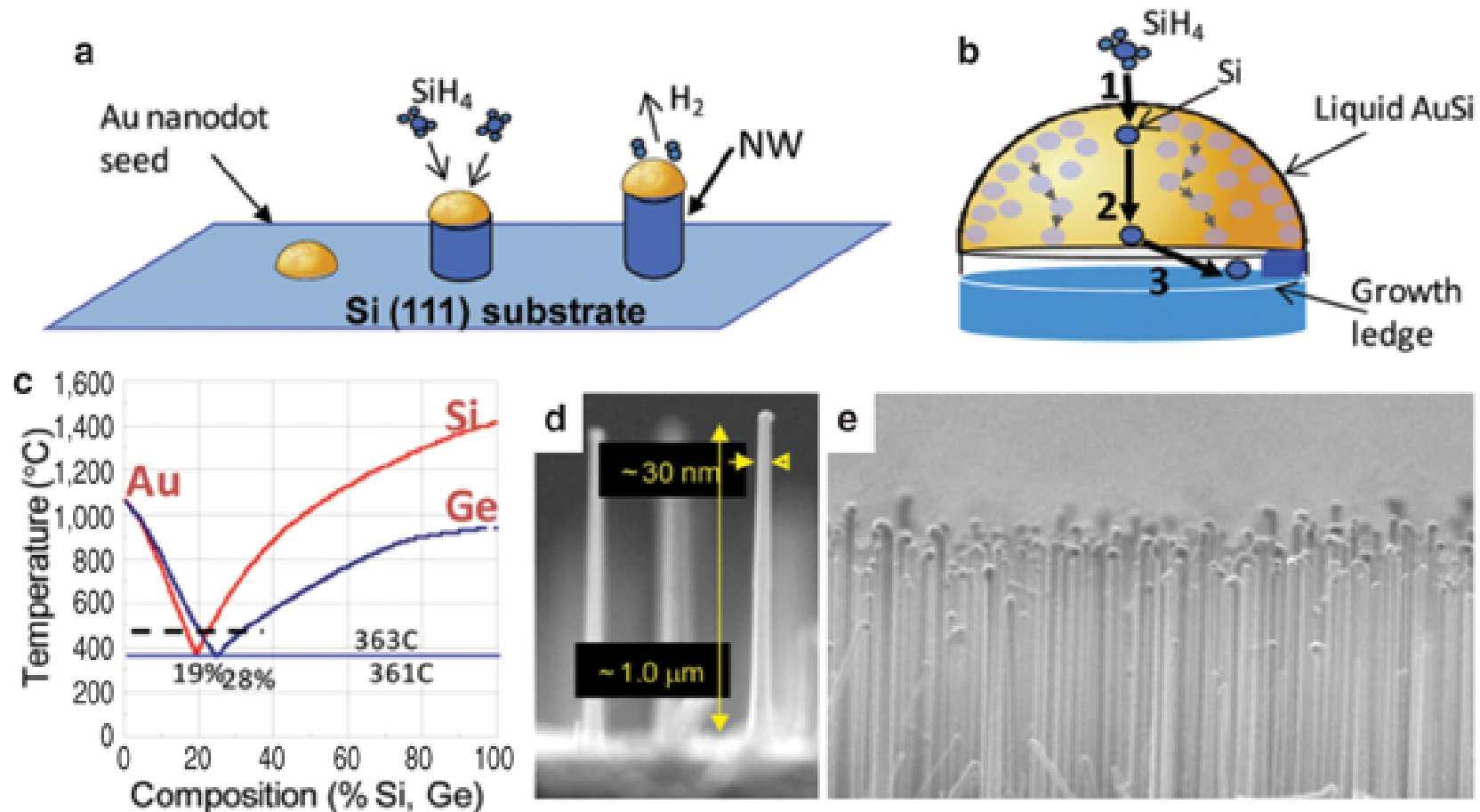
Chemické metody - kapalná fáze (precipitace z roztoků, hydrotermální/solvotermální syntéze, sol-gel metody, ...)

Chemické metody - plynná fáze (CVD, MOCVD, ALD, MBE, ...)

Příprava nanostruktur pomocí litografie

Příprava nanodrátů Si, Ge a $\text{Si}_x\text{Ge}_{1-x}$

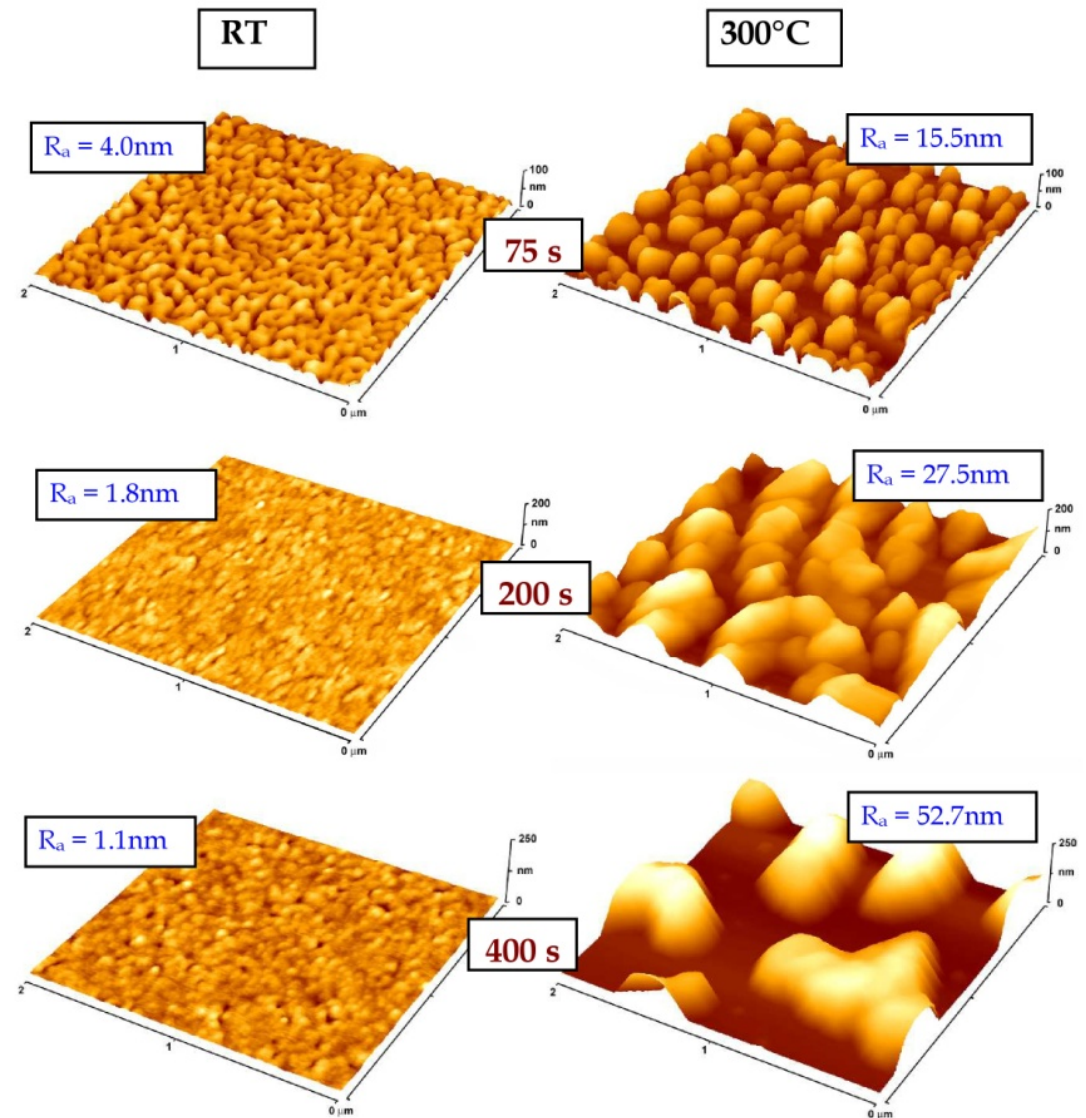
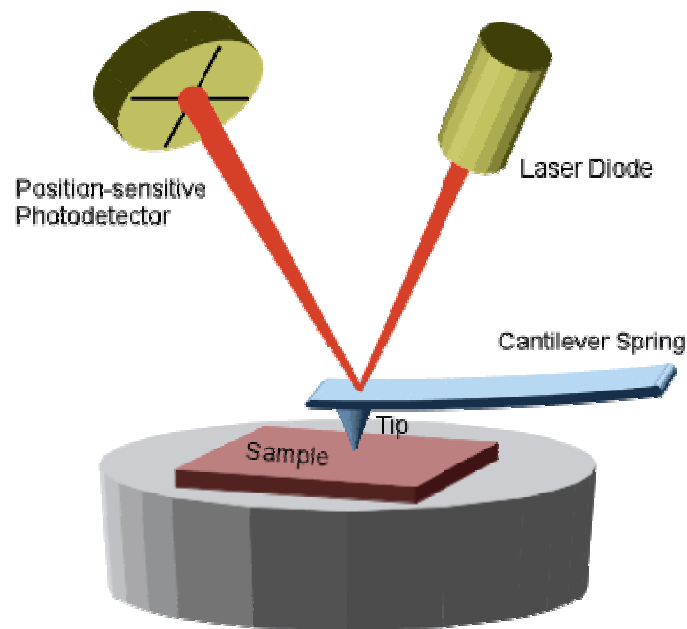

Jak lze „nano“ zkoumat ...

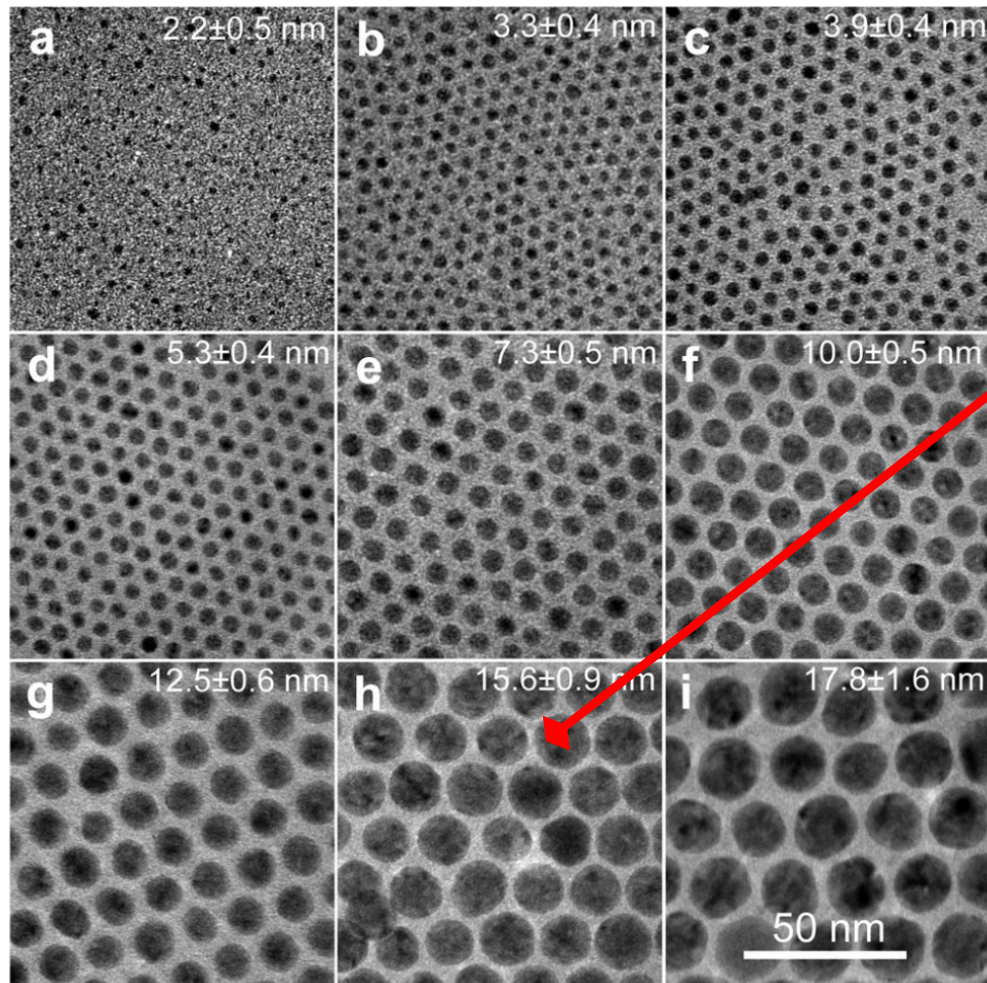
Mikroskopické metody	CLSM - morfologie SEM - topologie/morfologie povrchu EPMA - lokální chemická analýza TEM/HRTEM - tvar a velikost částic
Spektroskopické metody	XRF - chemické složení Fotoelektronová spektroskopie (XPS, AES) - chemické složení povrchu RTG absorpční spektroskopie (XAS, EXAFS, XANES) - lokální atomová a elektronová struktura (CN, NND) FTIR, RS, SERS
Difrakční metody	RTG difrakce (XRD, SAXS) - struktura, velikost nanočástic SAED - lokální strukturní analýza (tání) RHEED - struktura povrchu LEED - struktura a vazebné poměry na povrchu (adsorpce) ND - struktura
Další metody	STM, AFM - topologie/morfologie povrchu DTA/DSC - termofyzikální a termochemické vlastnosti BET - stanovení velikosti povrchu SIMS - chemické složení DLS - velikost částic v suspenzích

AFM - mikroskopie atomárních sil

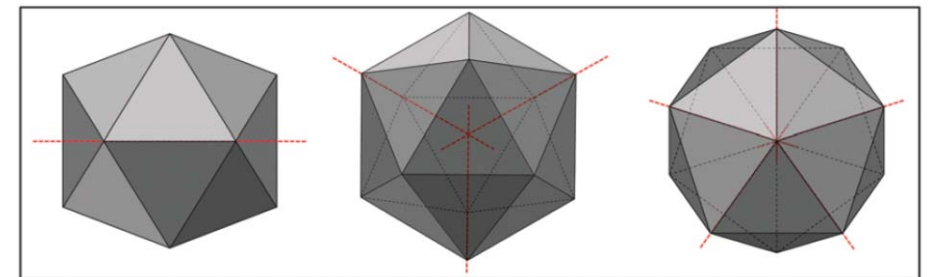
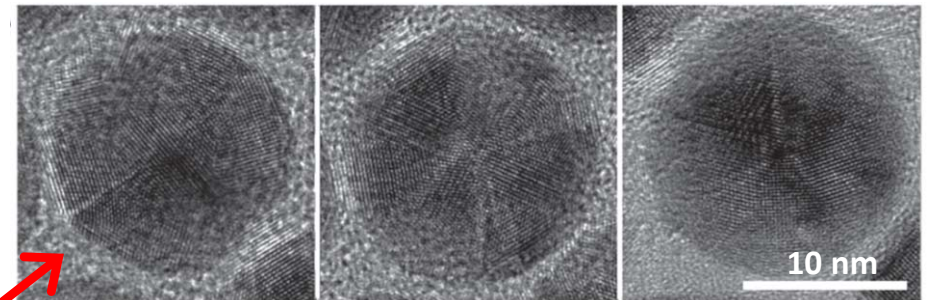

HRTEM - TEM s vysokým rozlišením

TEM

HRTEM

Chem Soc Rev

RSC Publishing

TUTORIAL REVIEW

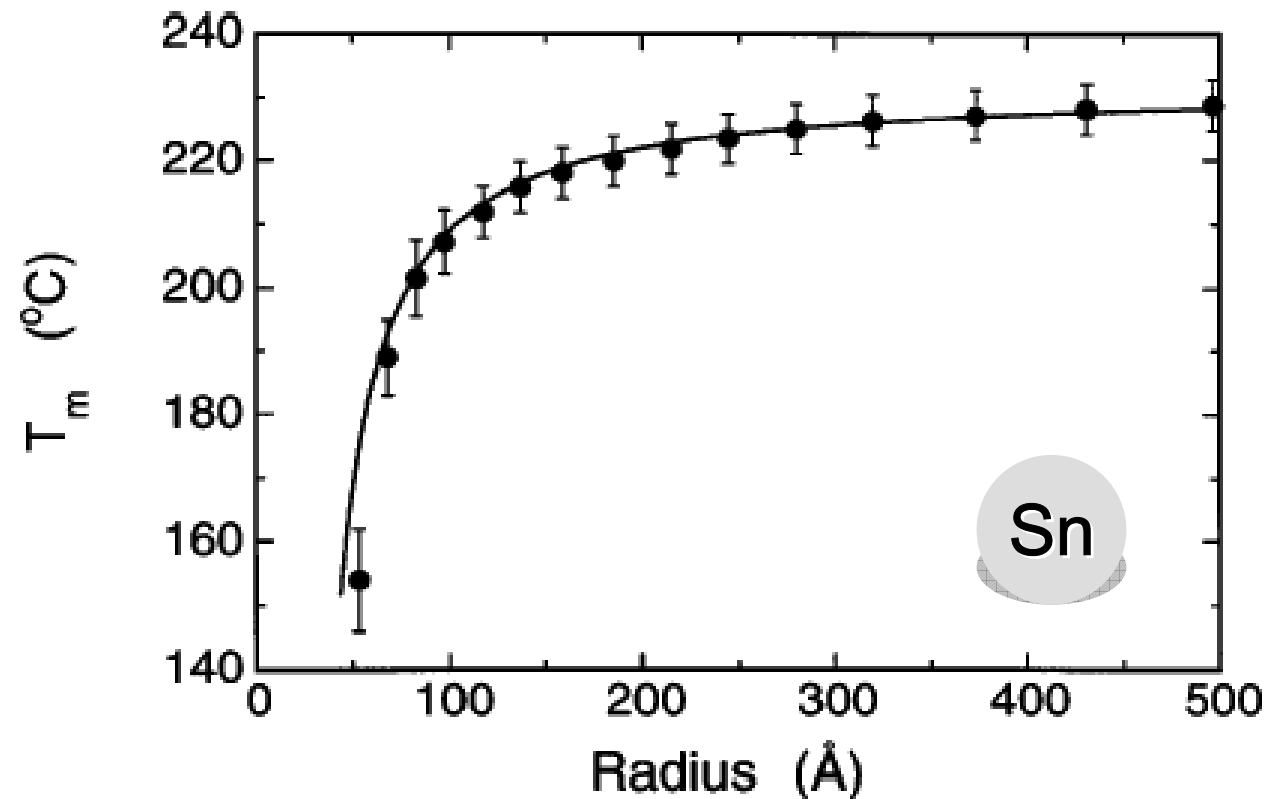
View Article Online
View Journal | View Issue

Cite this: *Chem. Soc. Rev.*, 2013, **42**, 2497

Controlled synthesis of colloidal silver nanoparticles in organic solutions: empirical rules for nucleation engineering†

Yugang Sun*

Teplota tání nanočástic Sn

Size-Dependent Melting Properties of Small Tin Particles: Nanocalorimetric Measurements

S. L. Lai,¹ J. Y. Guo,¹ V. Petrova,² G. Ramanath,¹ and L. H. Allen¹

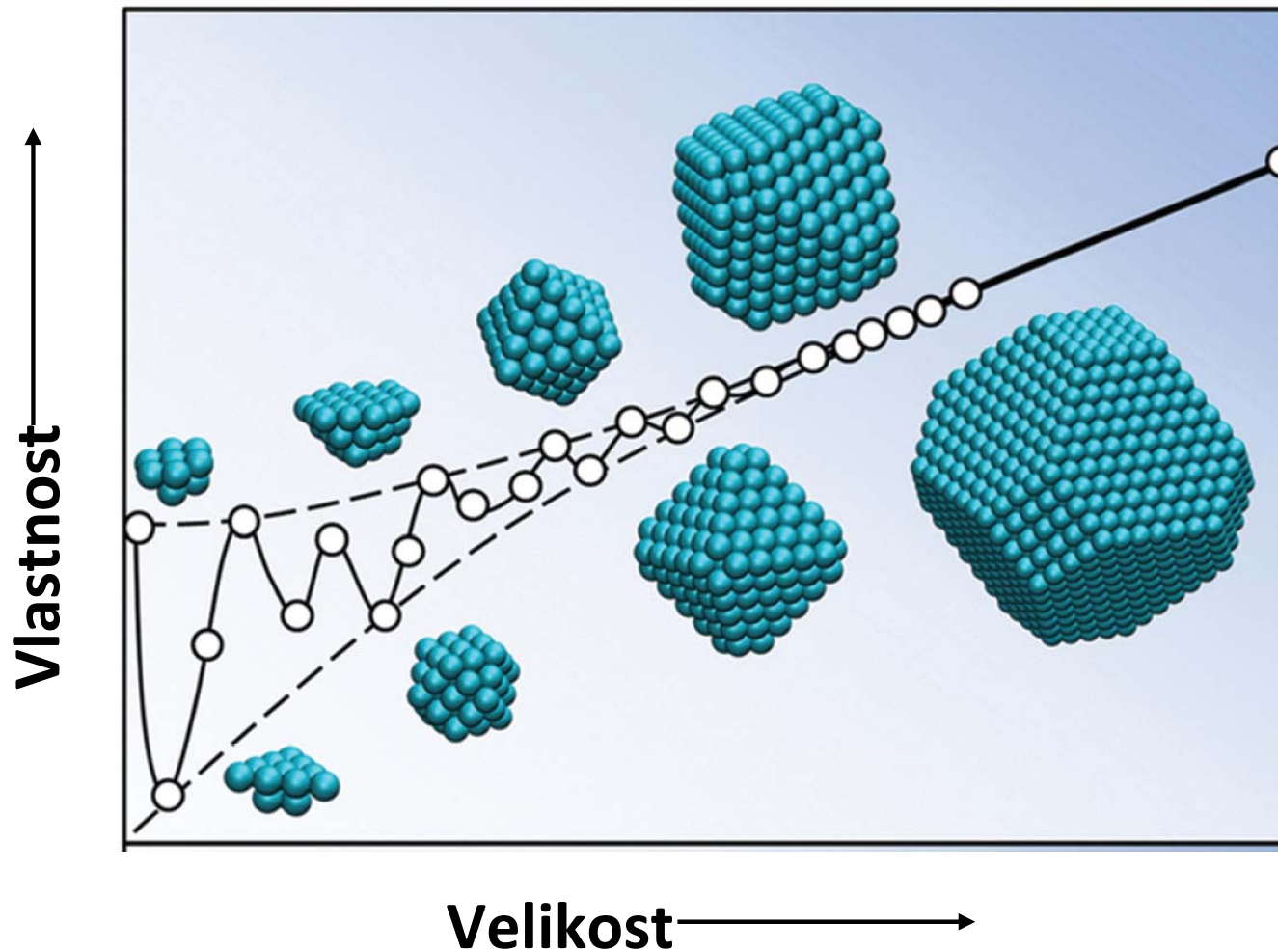
¹Department of Materials Science and Engineering, University of Illinois at Urbana-Champaign, Urbana, Illinois 61801

²Center for Microanalysis of Materials, University of Illinois at Urbana-Champaign, Urbana, Illinois 61801

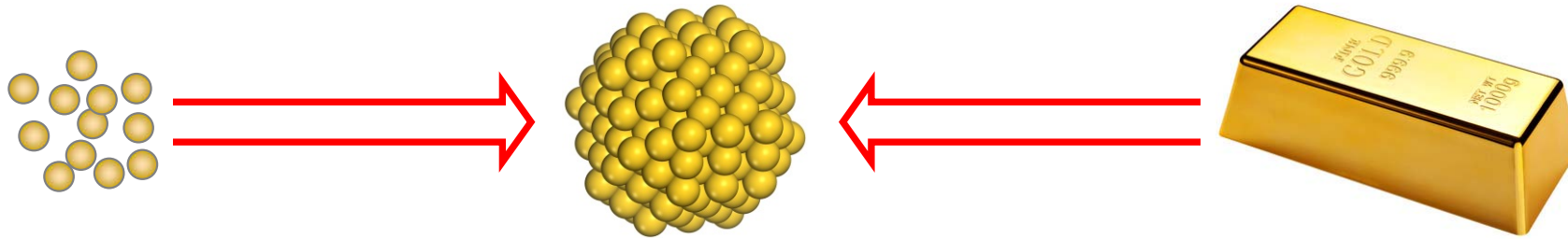
Na rozměrech a tvaru částic závisí:

- Hustota, koeficient teplotní roztažnosti, koeficient objemové stlačitelnosti
- Kohezní energie, mřížková energie
- Povrchová energie, povrchové napětí
- Teplota vypařování/sublimace, tání, strukturních transformací
- Entalpie vypařování/sublimace, tání, strukturních transformací
- Tenze nasycených par
- Entalpie, Gibbsova energie a rovnovážná konstanta chemických reakcí
- Rozpustnost a vzájemná mísitelnost
- Aktivační energie adsorpce a aktivační energie chemických reakcí
- Katalytická aktivita a selektivita
- Debyeova teplota, molární tepelné kapacity
- Energie vzniku vakancí, aktivační energie difúze
- Tepelná vodivost
- Curiova teplota, Neélova teplota, teplota přechodu do supravodivého stavu
- Šířka zakázaného pásu polovodičů
- ...

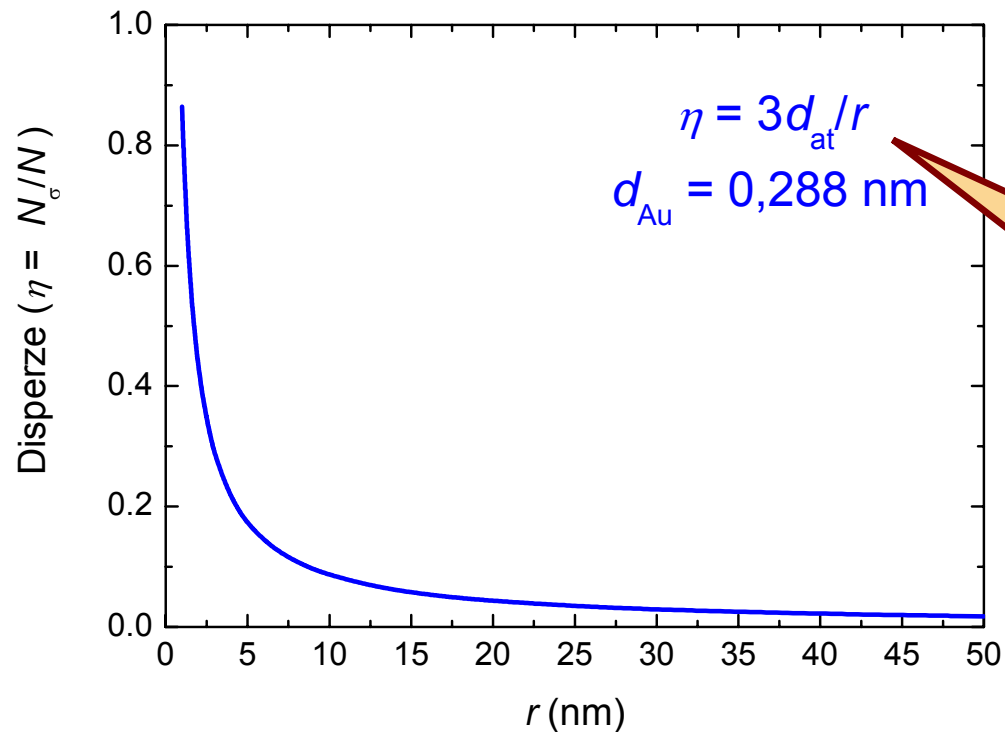
Obecná závislost vlastnosti na velikosti částic

Proč je „nano“ jiné ...

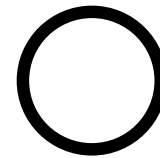
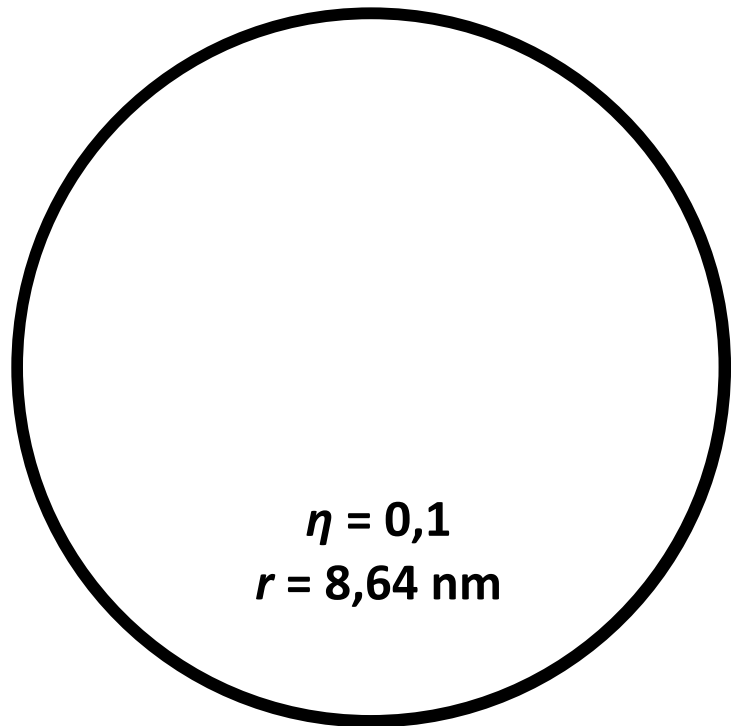

Jednotlivé atomy – Atomové klastry – Nanoobjekty – Makroobjekty (*bulk*)

Disperze
 $\eta = N_{\text{povrch}}/N_{\text{celkem}}$

Proč je „nano“ jiné ...

$\eta = 0,5$
 $r = 1,73 \text{ nm}$

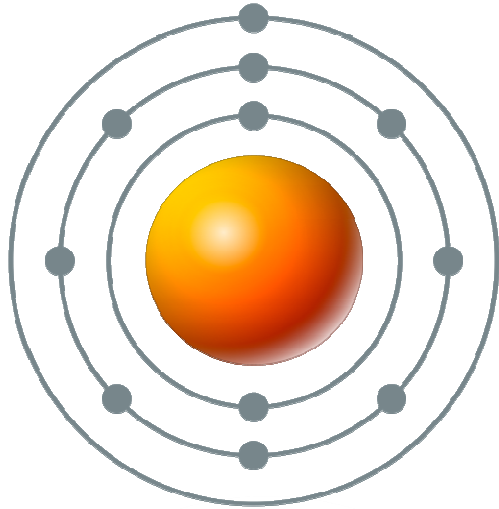
$\eta = 0,9$
 $r = 0,96 \text{ nm}$

$d_{\text{at}} = 0,288 \text{ nm}$

Vážený průměr vlastností povrchových a nepovrchových atomů

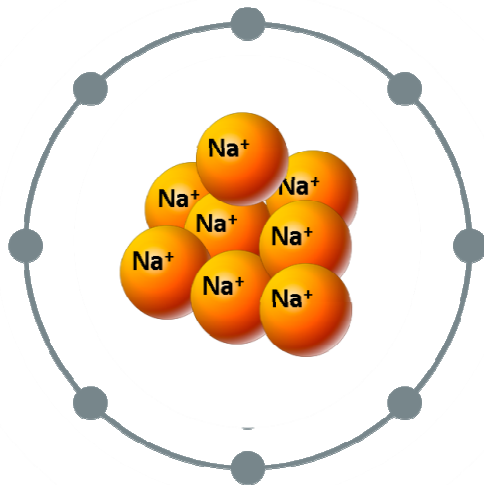
0 %	90 % 10 %	70 % 30 %	50 % 50 %	70 % 30 %	90 % 10 %	0 %
-----	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	-----

Nanočástice $\approx$ velká molekula

Atom Na ($Z = 11$)

el. konfigurace $1s^2, 2s^2, 2p^6, 3s^1$

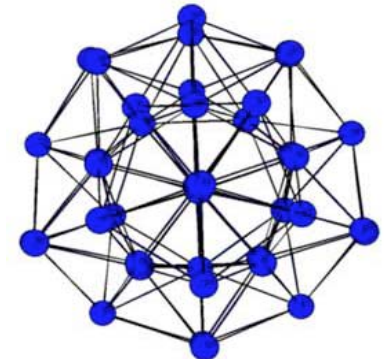
Nanočástice Na ($N_{\text{at}} = 8$)

Jellium model ($1s^2, 1p^6, 1d^{10}, 2s^2, 1f^{14}, 2p^6, \dots$)

el. konfigurace $1s^2, 1p^6$

„*Magic numbers*“

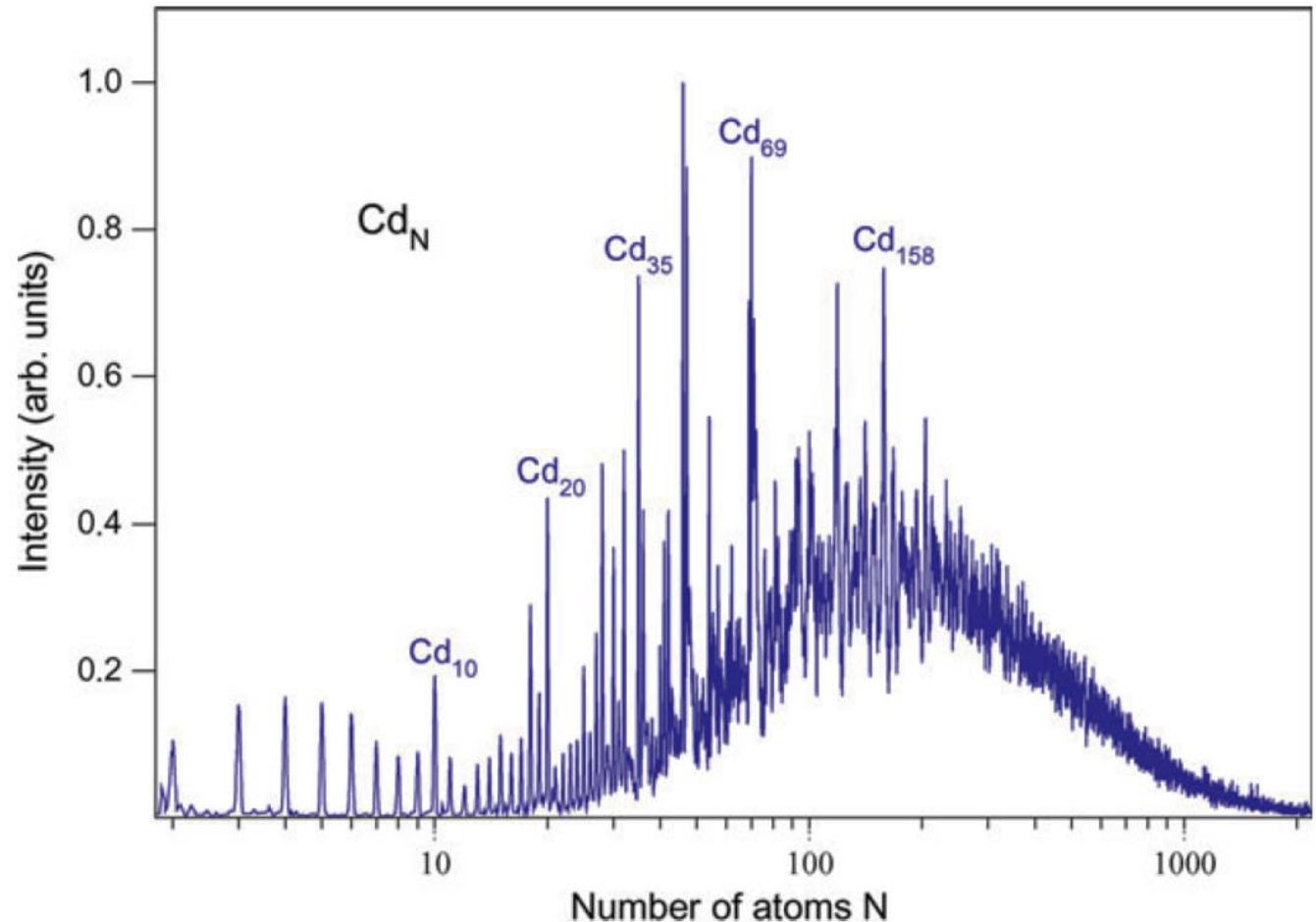
$N_{\text{at}} = N_{\text{el}} = 2, 8, 18, 20, 34, \underline{40}, 58, 68, 70, 92,$
 $106, 112, 138, 156, \dots$

Magic numbers

Stabilita atomových
klastrů Cd_N v závislosti
na počtu atomu Cd

PCCP

Physical Chemistry Chemical Physics

www.rsc.org/pccp

Formation and properties of metal clusters isolated in helium droplets

Josef Tiggesbäumker^a and Frank Stienkemeier^b

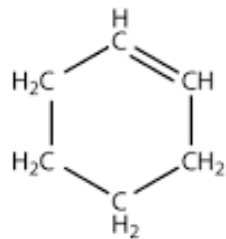
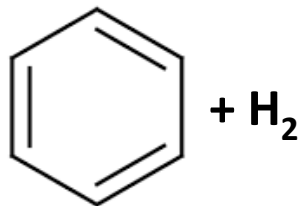
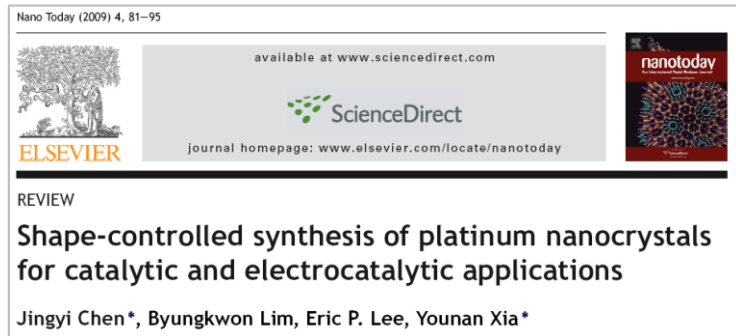
An international journal

Volume 9 | Number 34 | 14 September 2007 | Pages 4725–4832

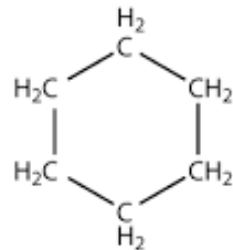
$$N_{\text{el}} = \dots, 20, 34, 40, 58, 68, 70, 92, 106, 112, 138, 156, \dots$$

$$N_{\text{at}} = \frac{1}{2}N_{\text{el}} = \dots, \underline{10}, 17, \underline{20}, 26, 34, \underline{35}, 46, 53, 56, \underline{69}, \dots$$

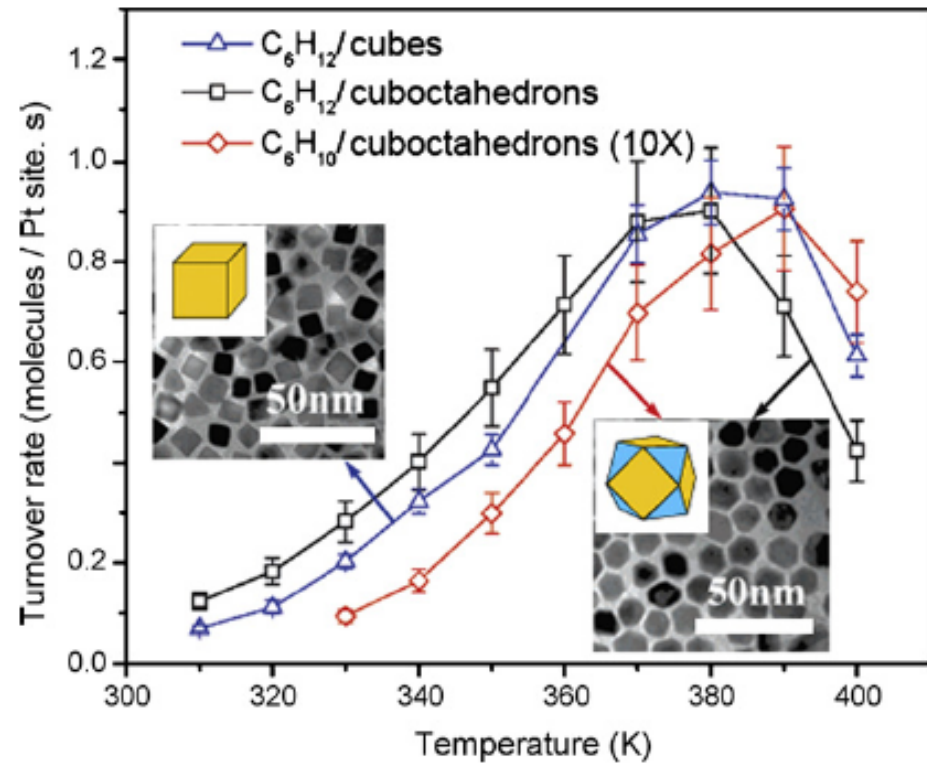
Nanokatalýza

C_6H_{10}
cyklohexen

C_6H_{12}
cyklohexan

Figure 10 Turnover rates of cyclohexane (C_6H_{12}) and cyclohexene (C_6H_{10}) formation for benzene hydrogenation on Pt cubes enclosed by $\{100\}$ facets and cuboctahedrons enclosed by both $\{100\}$ and $\{111\}$ facets (modified with permission from [24], copyright 2007 American Chemical Society). Note that only C_6H_{12} was formed on the Pt(100), while both C_6H_{12} and C_6H_{10} were produced on the Pt(111). The nanocrystals not only retain the catalytic selectivity for the hydrogenation of benzene, but increase the reactivity by three times compared to that of bulk single crystals.

K čemu je „nano“ dobré ...

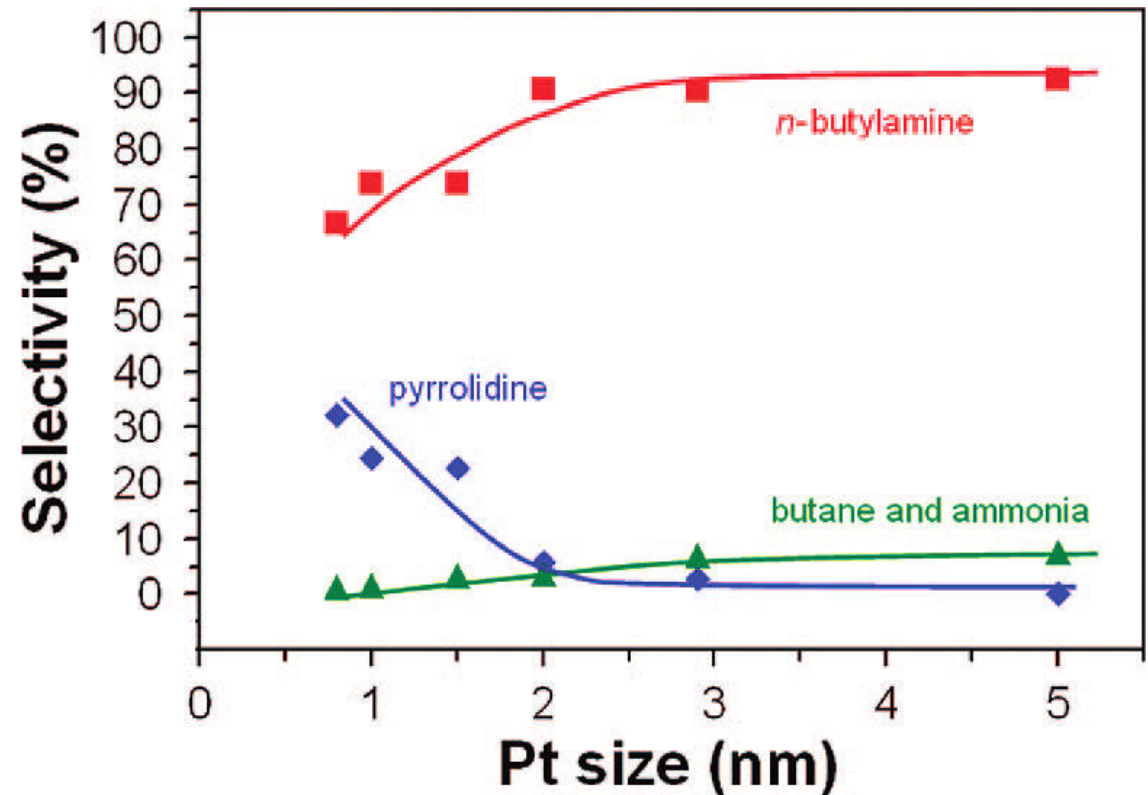
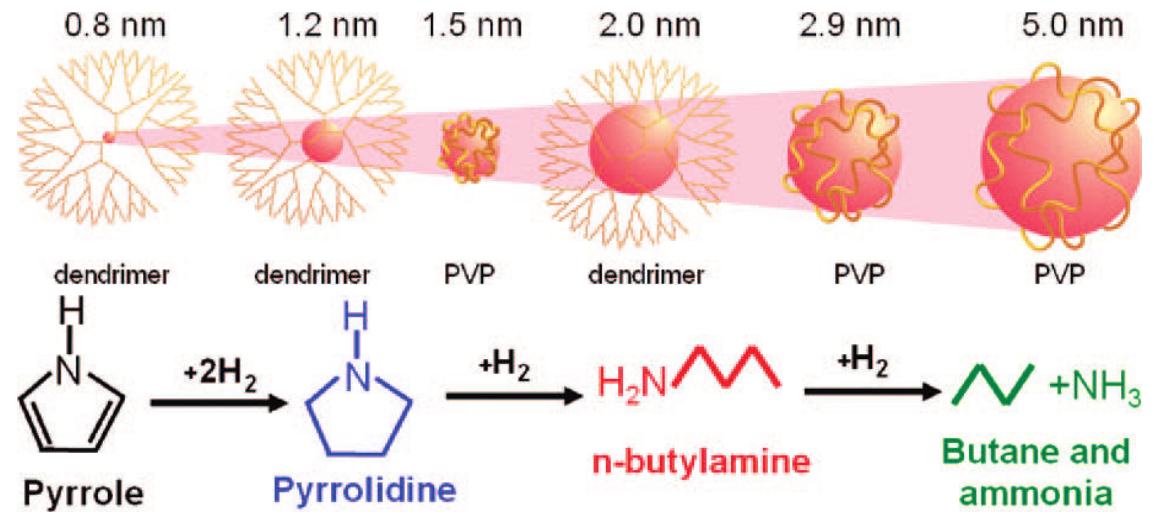
Nanokatalýza

J|A|C|S
COMMUNICATIONS

Published on Web 10/04/2008

Structure Sensitivity of Carbon–Nitrogen Ring Opening: Impact of Platinum Particle Size from below 1 to 5 nm upon Pyrrole Hydrogenation Product Selectivity over Monodisperse Platinum Nanoparticles Loaded onto Mesoporous Silica

John N. Kuhn, Wenyu Huang, Chia-Kuang Tsung, Yawen Zhang,[†] and Gabor A. Somorjai*

Nanomedicína

Oblasti využití

Zobrazování (MRI, XRCT, fluorescenční značky)

Léčiva (kontrolované uvolňování, cílený transport)

Terapie (magnetická hypertermie)

Antibakteriální a dezinfekční účinky

Jaké nanočástice

Kovy - Ag, Au, Pt-Fe, Co-Fe,

Další prvky - Si, nanostrukturovaný uhlík (fullereny, CNT, nanodiamanty)

Oxidy - Fe_3O_4 , $\gamma\text{-Fe}_2\text{O}_3$, Ta_2O_5

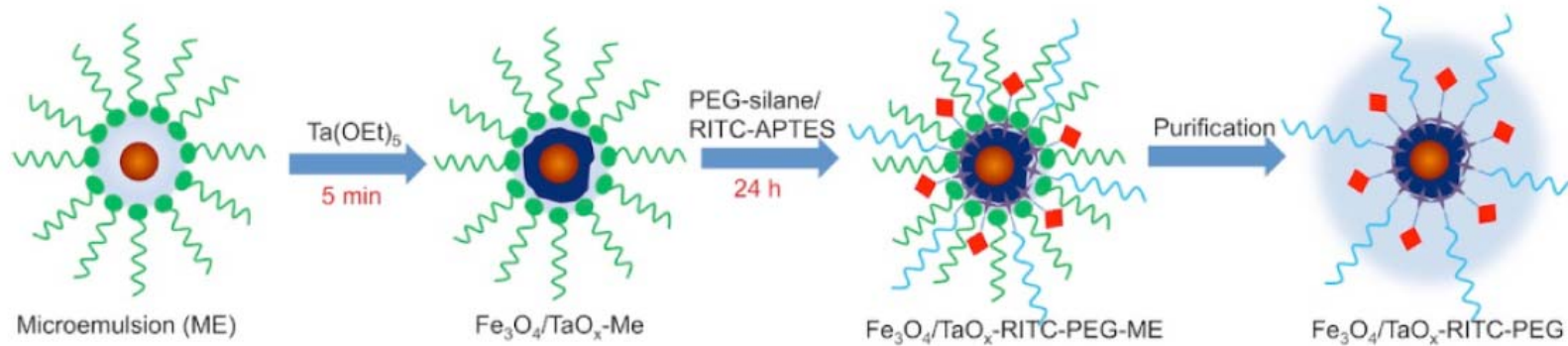
Další anorg. sloučeniny - sloučeniny typu $\text{A}^{\text{II}}\text{B}^{\text{VI}}$ ($\text{A}^{\text{II}} = \text{Zn}, \text{Cd}$, $\text{B}^{\text{VI}} = \text{S}, \text{Se}, \text{Te}$)

Organické látky - liposomy,

Polymery – PEG (poly-ethylenglykol, PDLA (poly-D-mléčná kyselina),

PLL (poly-L-lysin),

Diagnostika – MRI, XRCT

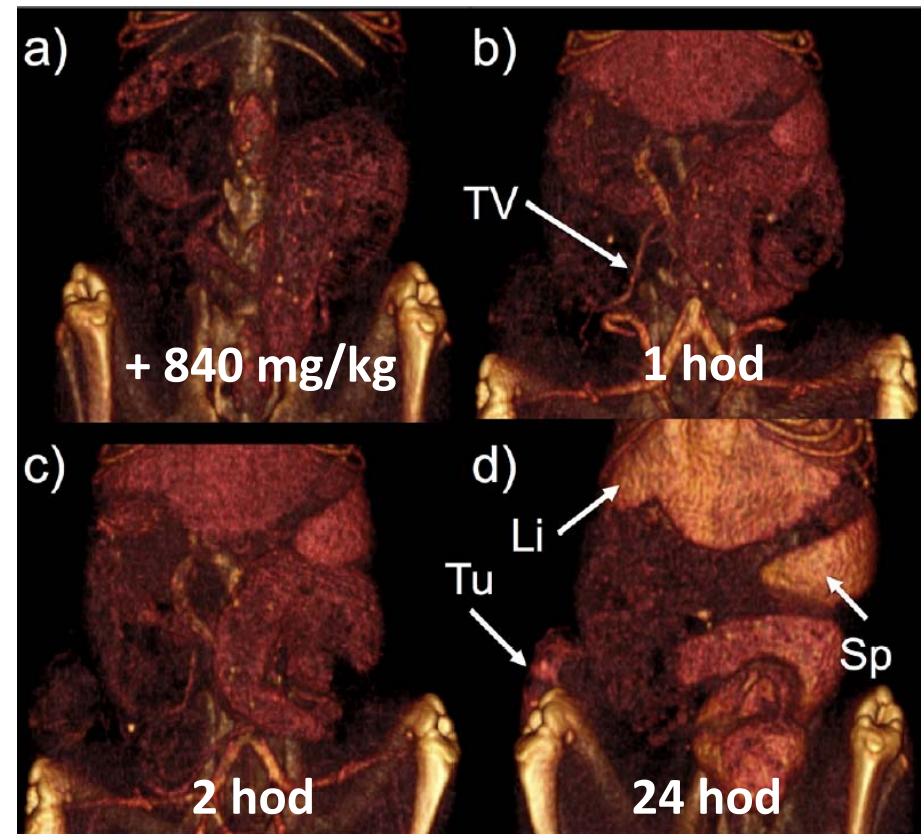

Funkcionalizované nanočástice

$\text{Fe}_3\text{O}_4/\text{TaO}_x$

RITC = izothiokyanat rhodaminu

PEG = polyethylenglykol

J|A|C|S
JOURNAL OF THE AMERICAN CHEMICAL SOCIETY

Communication
pubs.acs.org/JACS

Multifunctional $\text{Fe}_3\text{O}_4/\text{TaO}_x$ Core/Shell Nanoparticles for Simultaneous Magnetic Resonance Imaging and X-ray Computed Tomography

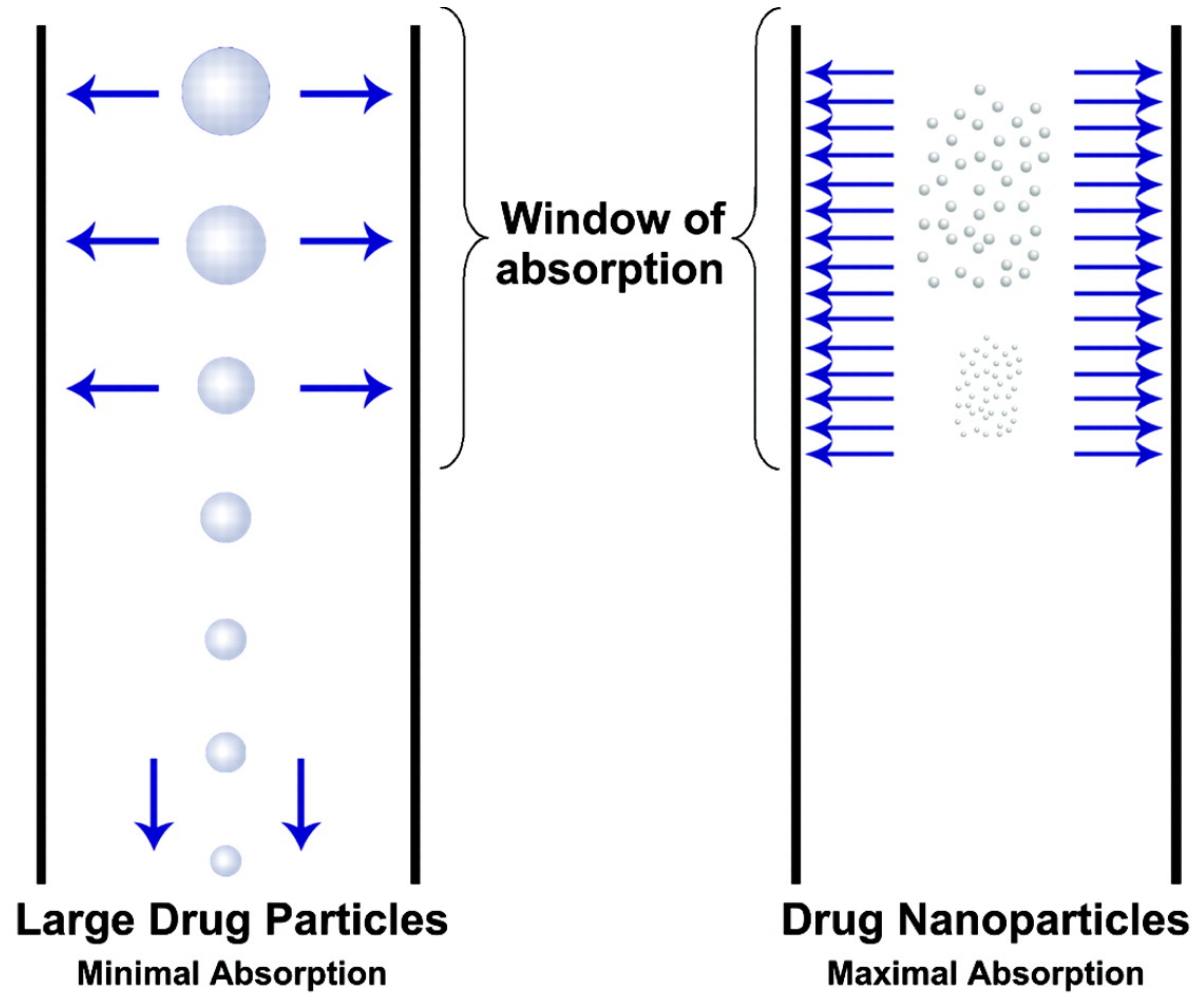
Nohyun Lee,^{†,||} Hye Rim Cho,^{‡,||} Myoung Hwan Oh,^{†,||} Soo Hong Lee,[†] Kangmin Kim,[†] Byung Hyo Kim,[†] Kwangsoo Shin,[†] Tae-Young Ahn,[§] Jin Woo Choi,[‡] Young-Woon Kim,[§] Seung Hong Choi,^{*,‡} and Taeghwan Hyeon^{*,†}

[†]World Class University Program of Chemical Convergence for Energy & Environment, Institute of Chemical Processes, and School of Chemical and Biological Engineering, Seoul National University, Seoul 151-744, Korea

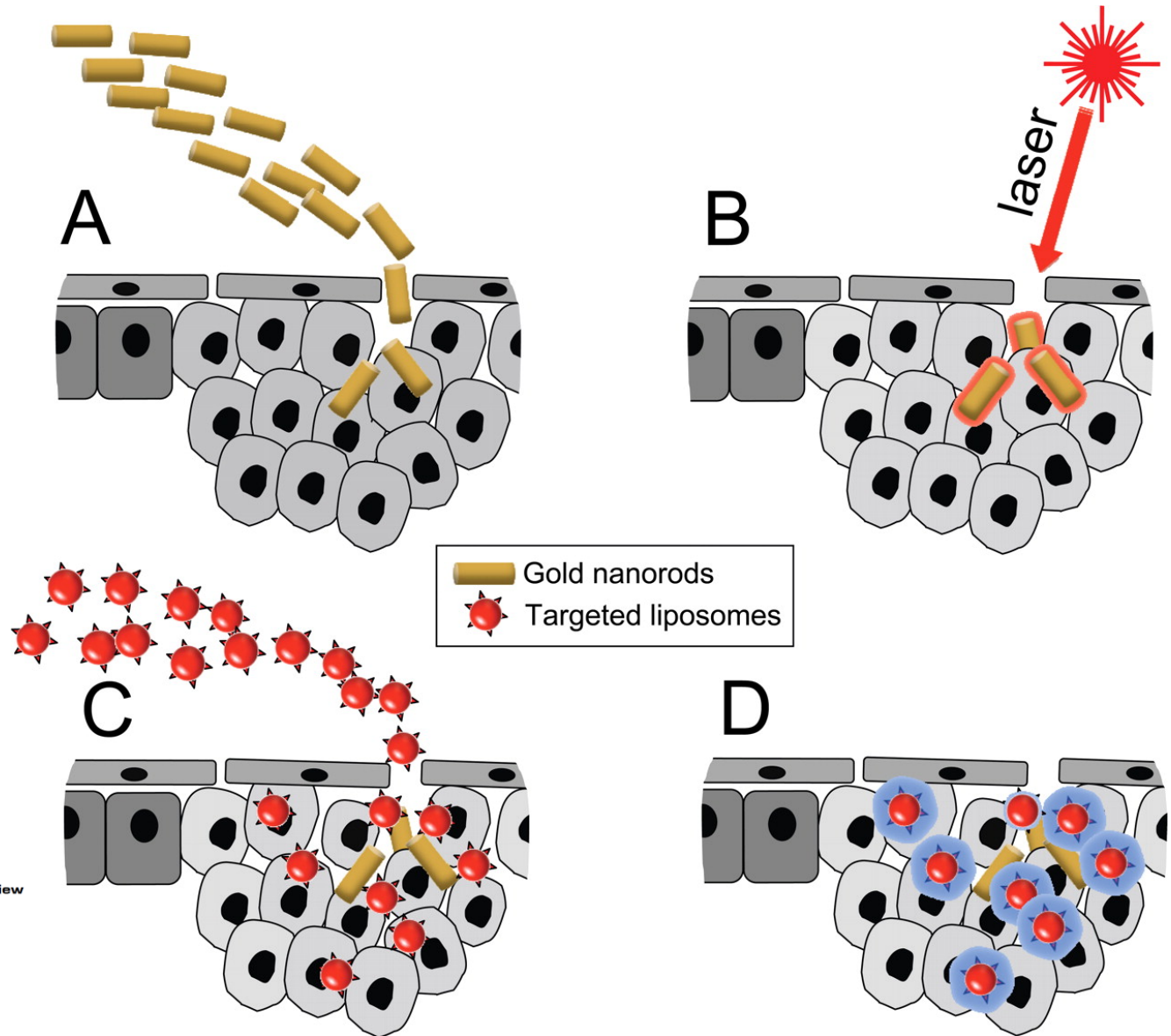
[‡]Diagnostic Radiology, Seoul National University Hospital, and the Institute of Radiation Medicine, Medical Research Center, Seoul National University, 28 Yeongon-dong, Jongno-gu, Seoul 110-744, Korea

[§]School of Materials Science and Engineering, Seoul National University, Seoul 151-744, Korea

Zlepšení biodostupnosti

Cílený transport léčiv

Published March 15, 2010

JCB: Review

Targeting of drugs and nanoparticles to tumors

Erkki Ruoslahti,^{1,2} Sangeeta N. Bhatia,^{3,4,5,6,7} and Michael J. Sailor^{8,9,10}

¹Vascular Mapping Center, SanfordBurnham Medical Research Institute, University of California, Santa Barbara, Santa Barbara, CA 93106

²Cancer Research Center, SanfordBurnham Medical Research Institute, La Jolla, CA 92037

³Department of Health Sciences and Technology, ⁴Department of Electrical Engineering and Computer Science, and ⁷The Koch Institute, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, MA 02139

⁶Howard Hughes Medical Institute and ⁸Division of Medicine, Brigham and Women's Hospital, Boston, MA 02115

⁹Department of Chemistry and Biochemistry, ¹⁰Department of Bioengineering, and ¹⁰Materials Science and Engineering Program, University of California, San Diego, La Jolla, CA 92093

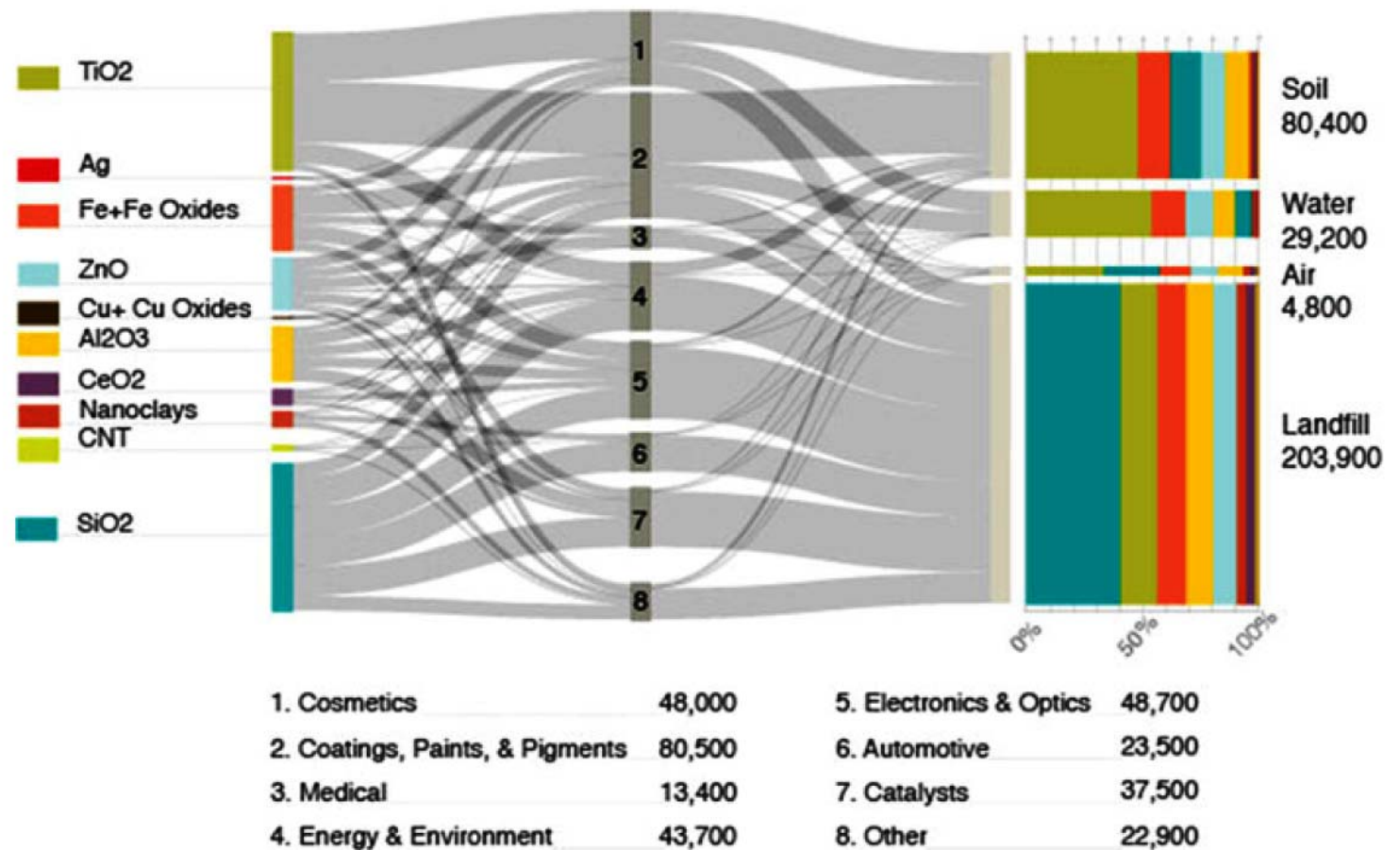
Toxicita nanočástic (nanomateriálů)

Stále vzrůstající produkce „nano“ a jejich nové aplikace vedou k zvýšené emisi a kontaminaci životního prostředí (vzduch, voda, půda).

- Výzkum v oblasti nano-toxicity (nano-bezpečnosti) dlouhou dobu zaostával za vývojem nových nanomateriálů a nanotechnologií. První studie o TiO_2 na počátku 90-tých let (G. Oberdörste, J. Ferin).
- Vzniká specifická legislativa, vyvíjí se jednotná metodika testování. EU-Scientific Committee on Emerging and Newly Identified Health Risks (SCENIHR): *Risk Assessment of Products of Nanotechnologies* (2009).
- Testy *in-vitro* a *in-vivo*, zjištěné akutní toxické účinky (cytotoxicita, zvýšená produkce volných radikálů a ROS, ...).
- U pokusných zvířat poškozeny vnitřní orgány (plíce, játra, ledviny, slezina).

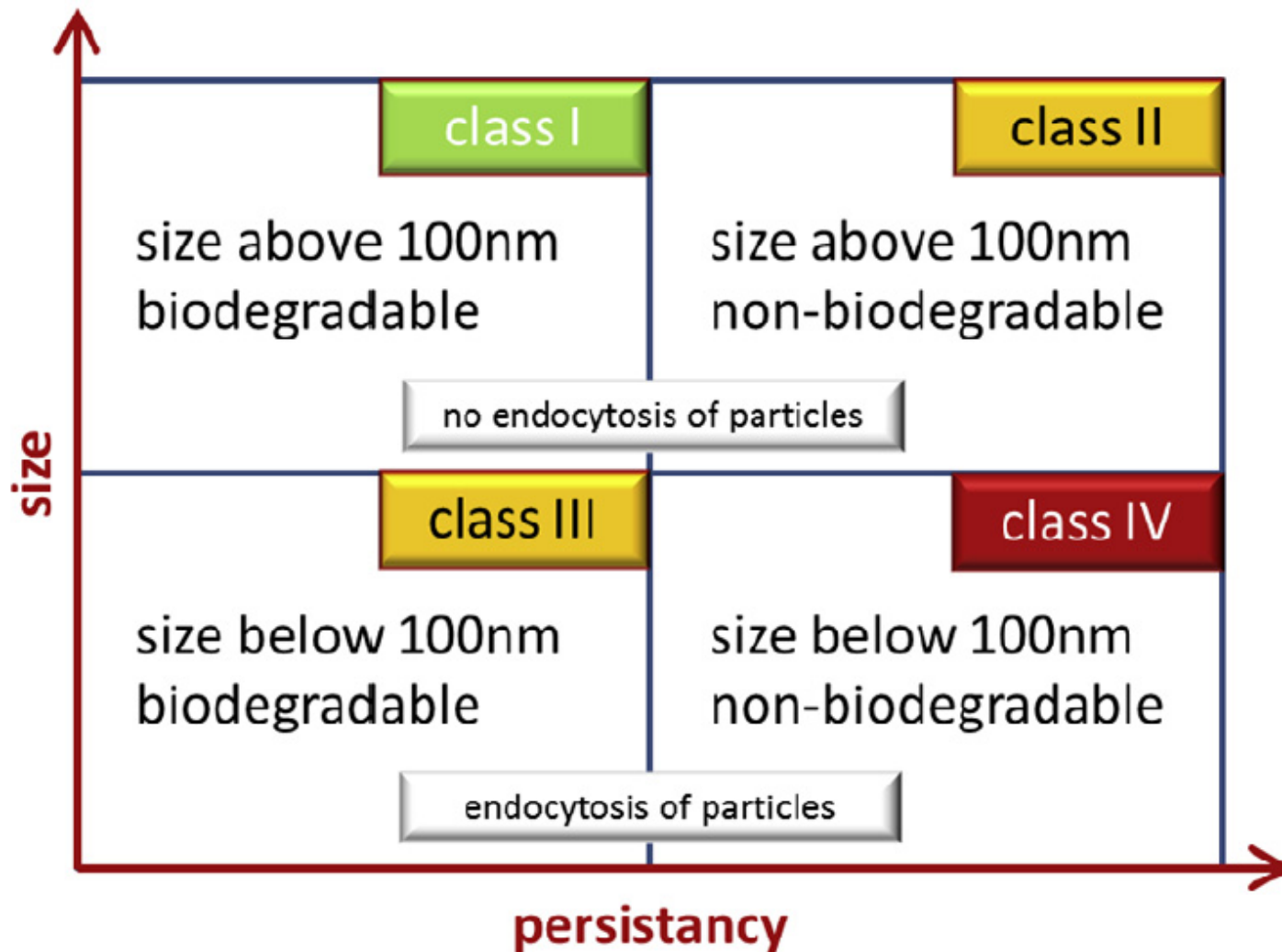
Koloběh „nano“ v přírodě

„Nano“ (ne)bezpečnost ...

suggestion of a

Nanotoxicological classification system (NCS)

European Journal of Pharmaceutics and Biopharmaceutics 84 (2013) 445–448

Contents lists available at SciVerse ScienceDirect

European Journal of Pharmaceutics and Biopharmaceutics

journal homepage: www.elsevier.com/locate/ejpb

Short review (expert opinion)

Nanotoxicological classification system (NCS) – A guide for the risk-benefit assessment of nanoparticulate drug delivery systems

Cornelia M. Keck^{a,b,*}, Rainer H. Müller^a

^aDepartment of Pharmaceutics, Biopharmaceutics & NanoCosmetics, Freie Universität Berlin, Berlin, Germany

^bUniversity of Applied Sciences Kaiserslautern, Applied Pharmacy, Pirmasens, Germany

Advanced Review

Metal-based nanoparticles and their toxicity assessment

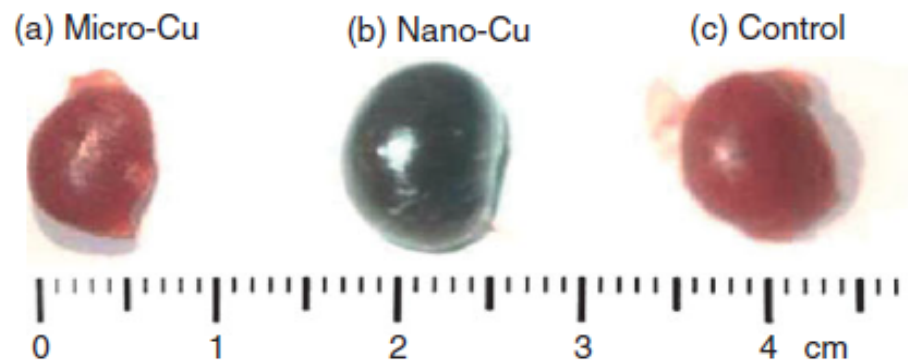
Amanda M. Schrand,¹ Mohammad F. Rahman,² Saber M. Hussain,¹ John J. Schlager,¹ David A. Smith¹ and Ali F. Syed^{2*}

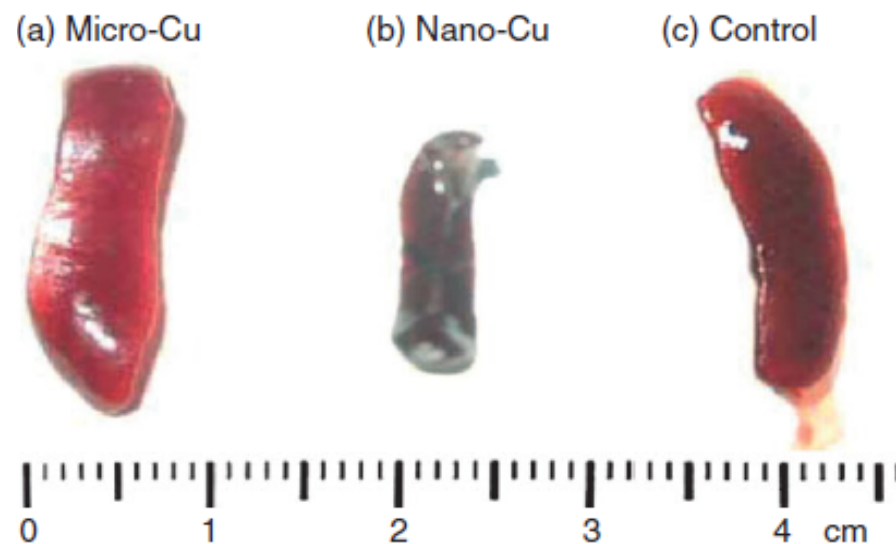
LD₅₀

413 mg/kg (nano) – jako Cu²⁺
>5000 mg/kg (mikro)

(A)

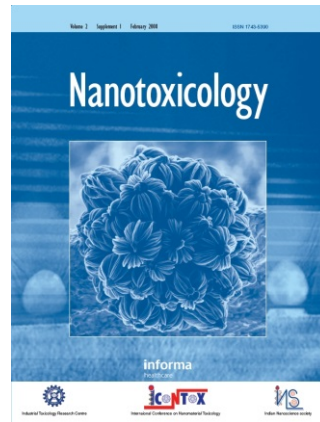
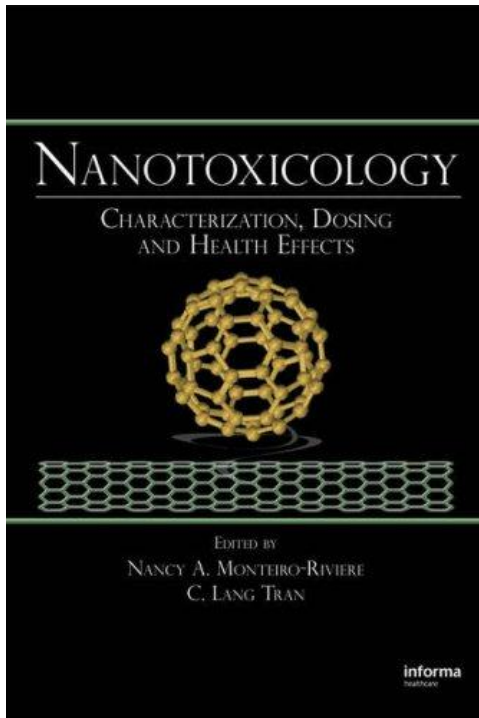

(B)

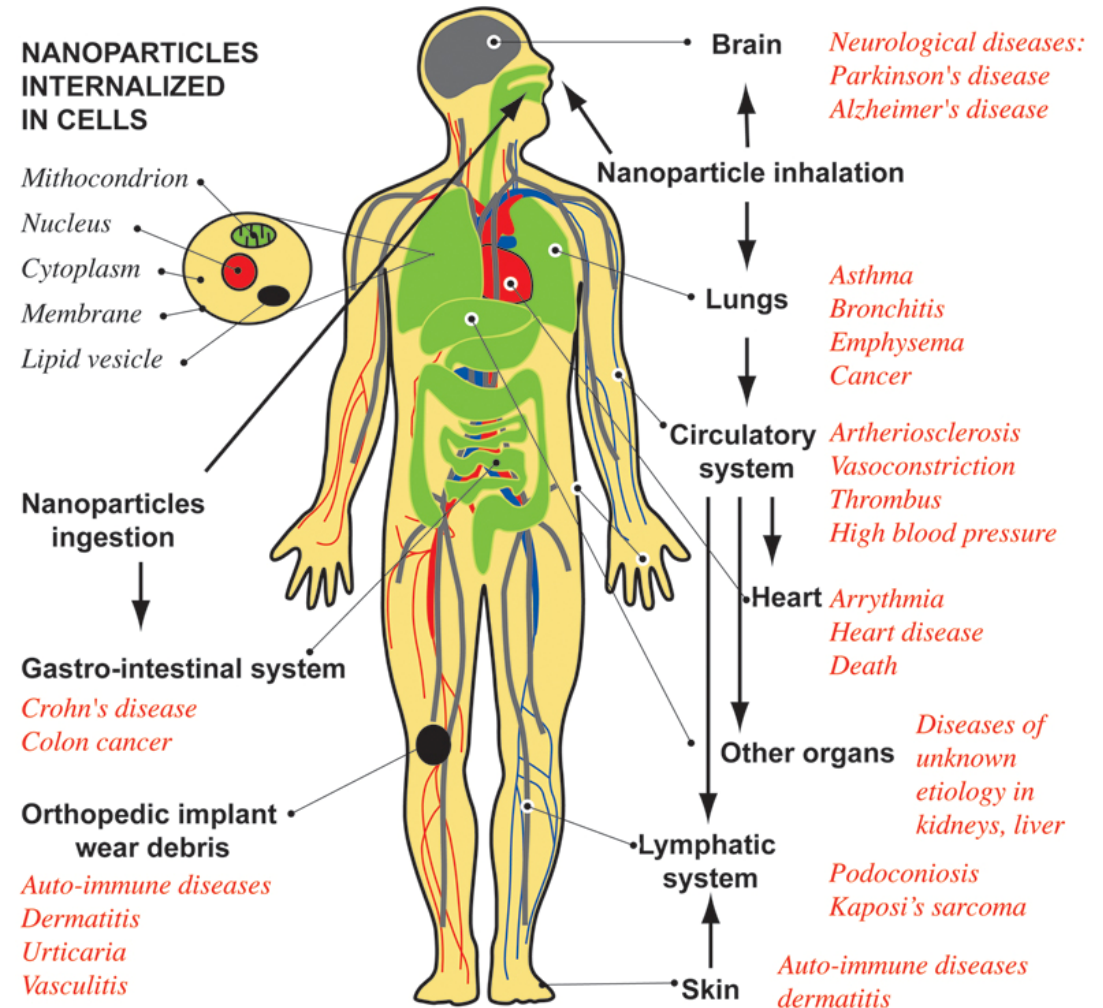
FIGURE 4 | (A) The appearance of mouse kidneys in various treatment groups: (a) micro-Cu (1077 mg/kg), (b) nano-Cu (1080 mg/kg) and (c) the control. (B) The appearance of mouse spleens in various treatment groups: (a) micro-Cu (1077 mg/kg), (b) nano-Cu (1080 mg/kg) and (c) the control (Reprinted with permission from Ref 135. Copyright 2006 IOP Publishing).

„Nano“ (ne)bezpečnost ...

DISEASES ASSOCIATED TO NANOPARTICLE EXPOSURE

C. Buzea, I. Pacheco, & K. Robbie, *Nanomaterials and nanoparticles: Sources and toxicity*, *Biointerphases* 2 (2007) MR17-MR71

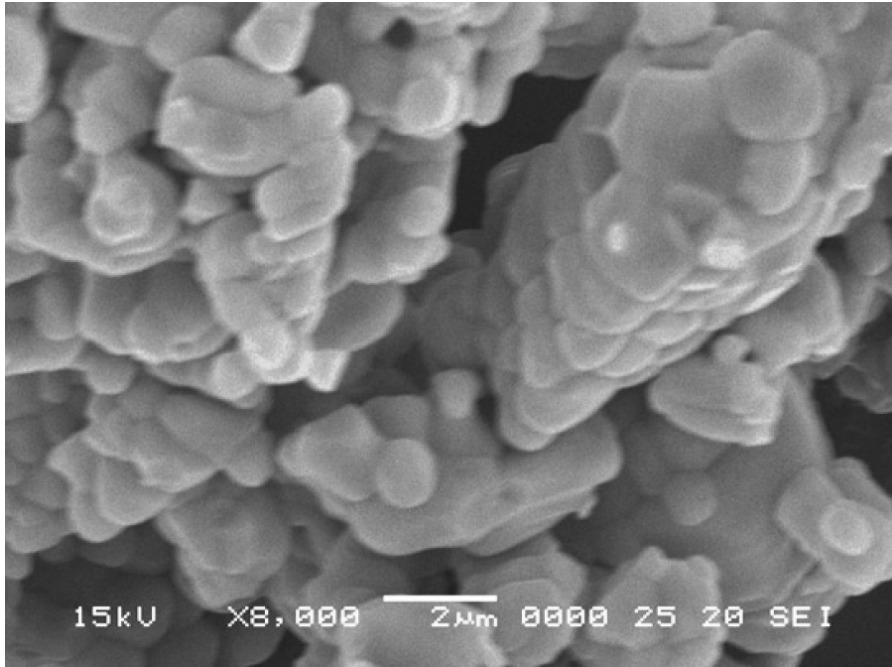

Cytotoxicita
toxický účinek na buňky

Oxidační stress
zvýšená tvorba radikálů
obsahujících kyslík (ROS)

<http://en.wikipedia.org/wiki/Nanotoxicology>

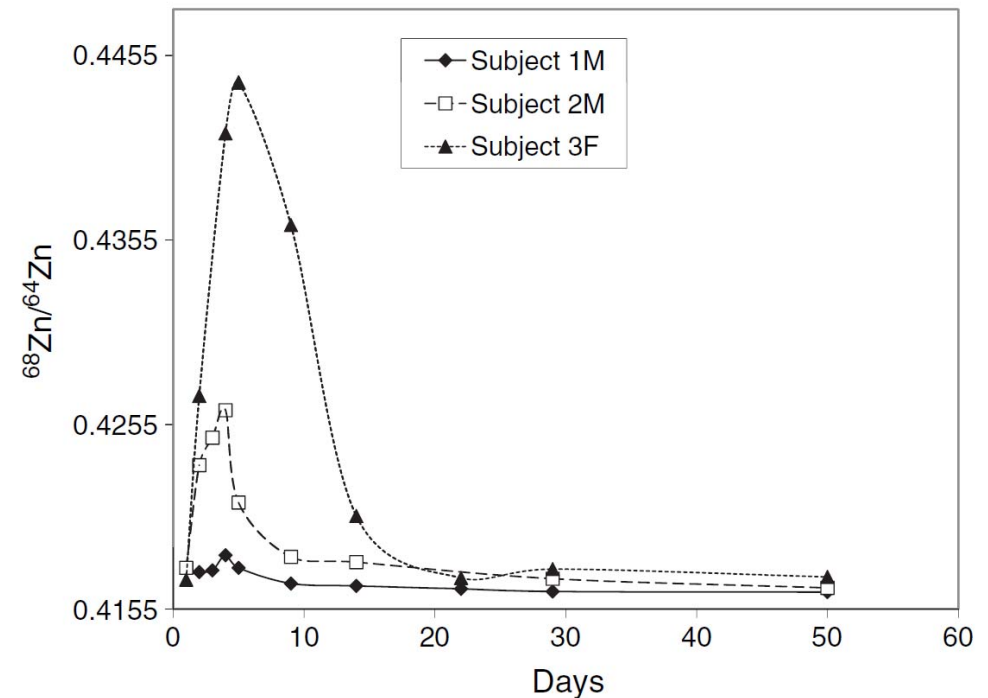
ZnO v krémech na opalování

NP-ZnO (1 µm)
 ^{68}Zn 18,8 % → 52 %
18 hm.% ZnO v krému

5 dní (ráno a v poledne) 2-3 g krému
zjišťován poměr $^{68}\text{Zn}/^{64}\text{Zn}$ v krvi a moči

Science of the Total Environment 420 (2012) 313–318

Contents lists available at ScienceDirect

Science of the Total Environment

journal homepage: www.elsevier.com/locate/scitotenv

Comparison of dermal absorption of zinc from different sunscreen formulations and differing UV exposure based on stable isotope tracing

Brian Culson^{a,b,*}, Herbert Wong^a, Michael Korsch^b, Laura Gomez^a, Philip Casey^c, Maxine McCall^d, Malcolm McCulloch^e, Julie Trotter^e, Jenny Stauber^f, Gavin Greenoak^g

^a Graduate School of the Environment, Macquarie University, North Ryde NSW 2109, Australia

^b CSIRO Earth Science and Resource Engineering, North Ryde NSW 2113, Australia

^c CSIRO Materials Science and Engineering, Clayton VIC 3168, Australia

^d CSIRO Food and Nutritional Sciences, North Ryde NSW 2113, Australia

^e Research School of Earth Science, Australian National University, Canberra ACT 2601, Australia

^f CSIRO Land and Water, Townsville, Queensland, Australia

^g Australian Physiological Testing Facility, Sydney University, NSW 2006, Australia

Děkují za pozornost

**Ústav inženýrství pevných látek
VŠCHT Praha**

<http://old.vscht.cz/ipl/materialy.html>